

ספר שני

מימי השופטים והמלכים

מִהוֹשֵׁעַ

א

הַיּוֹרֵשׁ *

וַיְהִי בַצֵּאת בְּנֵי יַעֲקֹב מִמִּצְרַיִם וַיַּעֲבְרוּ אֶת הַיָּם בַּחֲרֵבָה וַיַּחֲנוּ בְּרַפְדִּים וַיִּרְיְבוּ שָׁם אֶת ה' וְאֵת נְבִיאָו לֵאמֹר, הֲבֵנוּ לָנוּ מִים וְנִשְׁתָּה. מִיָּד וַיָּבֵא עַמְלֹק מֵהַרְרֵי־שֹׁעִיר, "סָסַע אַרְבַּע מֵאוֹת פָּרֶסֶה וּבָא וּנְלַחֵם עִם יִשְׂרָאֵל". אָמַר אֱלֹהִים: יָבֹא עַמְלֹק עִם כַּפּוּי־טוֹבָה וַיִּפְרַע מִבְּנֵי הָעָם בְּעַלְי כַּפּוּי־טוֹבָה, וְלֹא יָדְעוּ כִּי אֲנִי נִשְׂא אֹתָם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים.

וַיָּבִיֵא אֶת עַמְלֹק אֶלֶף וְשִׁמּוֹנִים רַבּוֹא אִישׁ, "קוֹסְמִים וּבְעַלֵי אֹבִי". הִיָּה, "נִכְנַס תַּחַת כַּנְפֵי הָעֵנָן וְגוֹנֵב נַפְשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְהוֹרֵגֵן". וַיִּזְנֵב בָּם כָּל הַנְּחַשְׁלִים. וַיֵּרָא מֹשֶׁה, כִּי כָלְתָה רַעַת הָאֱלֹהִים עַל הַיּוֹצֵאִים. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ: בַּחַר לְךָ אַנְשִׁים גְּבוּרֵי־חַיִל וְצֵֹא הַלָּחֶם בְּעַמְלֹק. וַיַּעֲשֶׂה בַיּוֹם הַהוּא אֶת יְהוֹשֻׁעַ כְּמוֹתוֹ, יָדוֹ תַּחַת יָדוֹ וּפְיוֹ כַּפּוּי. וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֶזְרָא בִּיהוֹשֻׁעַ, "מִפְּנֵי שֶׁהִיָּה מִבְּנֵי בְנֵיהַ שֵׁל רַחֵל", וַיֹּאמֶר גַּם לְהַרְגִּילֹו, "לְהַדְרִיכֹו לְמַלְחָמָה, לְפִי שֶׁהוּא עֹתִיד לְהַכְנִים אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָן".

וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ, כְּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, וַיֹּאסֶף מַחֲנֵה רַב מֵהַגְּבוּרִים וַאֲמִיצֵי הַלֵּב וַיִּצְאוּ וַיִּלְחַמוּ עִם עַמְלֹק; וְהַמְּלַחְמָה חֲזָקָה, עוֹלָם מֵתַנְגֵּשׁ בְּעוֹלָם, וּמֹשֶׁה אֲבִיר הַרוּעִים נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבֻעָה וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ; וְהִיָּה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ, וַיָּשׁוּב הָאֲמִיטֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֵל מוֹשִׁיעִים וְגִבְרוּ וְנִצְחוּ.

וַיַּחֲזֵן ה' אֱלֹהִים אֶת עַמְלֹק וְאֵת עַמּוֹ בְּיַד שְׁבַטֵי, בְּיַד מֹשֶׁה וְהַמַּפְקֵד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן הָאֶפְרַתִּי מִשְׁרָתוֹ. וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עַמְלֹק וְאֵת גְּבוּרָיו וְאֵת קוֹסְמֵיו לְפִי חֲרֵב. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: כָּתַב זֹאת זְכוֹרֹן בְּסֵפֶר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עַמְלֹק וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, הַבֵּן יָקִיר לִי, כִּי רָאִיתִיו נֹאמֵן לְפָנַי, לְהִיּוֹת גַּם הוּא צוֹפֵה לְעַמִּי.

ב

גּוֹאֵל אַחֲרֵי גּוֹאֵל**

וַיְהִי כִּי קָרְבוּ יְמֵי הַגּוֹאֵל מֹשֶׁה בֶּן עַמְרָם לְמוֹת, וְהוּא כָּתַב זֹאת הַתּוֹרָה מוֹרֶשֶׁה לְקַהֲלֹת יַעֲקֹב בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר סְפָרִים וְנָתַן סֵפֶר לְשִׁבְטֵי, וְאֵת הָאֶחָד שֵׁם עַל יַד אַרְוֹן ה' לְמִשְׁמַרְת עוֹלָם, קָרָא לִיהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִשְׁרָתוֹ מִנְעוּרָיו, אֲשֶׁר לֹא יָמִישׁ מֵתוֹךְ הָאֵהָל, וְשָׁמַע תְּמִיד בְּדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת מִצְוֹתָיו וְאֵת פְּקוּדוֹתָיו, וַיִּצְוֵהוּ עַל הָעָם הַזֶּה, כִּי יוֹלִיכֹו הִנֵּה לְרִשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ

* עַפְּ"י מְכִילְתָּא בְּסֵכֶת דְּעַמְלֹק, פְּסִיקְתָּא רַבְתֵּי י"ב, שְׁמוֹת רַבַּת פְּכִיז וּסְפָר הַיִּשָּׁר.

** עַפְּ"י סְפָר דְּבְרֵי הַיָּמִים שֶׁל מֹשֶׁה רַבִּינוּ.

ולנטוע שם אמרות שדי. והכרוז יוצא משה במחנה ישראל לאמר: באו ושמעו את דברי הנביא החדש, אשר יקום בכם היום. ויתאספו כל בני ישראל וראשי המטות לכבודו של יהושע. ויצו משה להביא כסא של זהב ועטרה של זהב וכובע של מלכות ולבוש של ארגמן; צוה להעריך מערכות ולהעמיד ספסלים בעד הזקנים גדולי הסנהדרין, ראשי הגדודים ואבות הכהנים, והוא בעצמו עוזר בההכנה הגדולה הזו, כאדם שמטריח עצמו בעד בנו. וישב איש איש על מקומו לפי מטהו ולפי גדולתו. ההמון רב ודגלי השבטים מתנוססים מכל עבר.

וילביש משה את יהושע, הושיבהו על כסא המלך וישם את העטרה בראשו וגם העמיד לו מתורגמן, את כלב בן יפנה. ויריע העם, ויהושע עמד ודרש בפני משה ובפני כל ישראל. ויאמר יהושע: „עורו, רנו שמי השמים העליונים, העירו מוסדות הארץ התחתונים, עורו וסלסלו סדרי בראשית, עורו והרגינו הררי עולם והללו גבעות אדמה, עורו ופצחו צבאות רקיע ושירו וספרו כל אהלי יעקב. שירו כל משכנות יעקב והאזינו כל אמרי לבבכם, האזינו לכל דבר וקבלו בשמחה עליכם ועל נפשותיכם כל מצות אלהיכם. פתחו פיכם ולשונכם ותנו כבוד לאל מושיעכם, כי אין כמה כאלהים ואין זולתו באדונים, הוא אחד ואין שני לו.”

ובשמוע משה את הדברים האלה יוצאים מפה הדודש נאמן ביתו, עמד ונשקו ויאמר, זה ישמור על עדותי ועתה נפשי תשכן לבטח.

ג

גוסס אחר*

ודבר ה' היה אל משה בהתפללו לפניו לאמר: יפקד ה' אלהי הרוחת איש על העדה, אשר יצא ויבא לפניהם, קח לך את יהושע בן נון ומשחהו במקומך ונתתה מהודך עליו. — ויצא משה מלפני ה' והתחיל מיד לשמש את יהושע. היה קם בחצות הלילה ובא לפני פתחו של אהל יהושע, לוקח את המפתח ופותח את הדלת, ובא ונוטל את המנעלים ומנקן ומעמידן בצדי המטה; לוקח את המלית ואת הכפות ואת הסודר ואת הכובע ומנערם ומסדרם על „סילון של זהב”. שוב היה מביא קיתון של סים וקערה של זהב ומעמידם לפני הסילון, ופורש „סדין של בוץ וסדין של מילת על המטה.” כה עמד נביא הנביאים בפתח תלמידו כל הלילה; וכשהאיר השחר ונער יהושע, מהר ולקח את החלוק והושיטה לו. וכשהכיר בן נון מי ומי משמשו, אחזו רעד וחלחלה, קפץ מעל המטה ונפל לפני רגליו של משה ויאמר: רבי רבי, אל נא תהרגני בחצי ימי. ויקימו משה ויאמר: הרגע בני, משלי אני נוחן לך. ויתעטף יהושע ותפשו משה והוציאו מתוך אהל לפני בני ישראל. ויקרא בקול גדול: כל המבקש להקביל פניו של יהושע יבוא ויקביל, כי בו ביום מנהו אלהים להיות לפרנס ולמנהיג. ובני ישראל, בשמעם את דבר משה היו מפחדים ויראים לנפשם ויאמרו: בן עמרם תולך מאתנו ואת

* עפ"י מגלה אחרת בדברי הימים הנ"ל.

בן נזן נעבוד. לא בקשו לקבל שדרת יהושע ואמרו: אוי לך עם שמלכך נער. ובתי-קול עונה ואומרת להם: גם נער ישראל ואהבהו.

עוד מיהושע

א

ה ש ב ו ע ה *

ויהי מקץ מאה ותשע עשרה שנה ואחד עשר חדש לחיי משה אדוננו, באחד לחדש השנים עשר, בשבת בני ישראל לשכמיהם בערבות מואב, קרא ה' את משה אליו ויצוהו לסמוך ידו על יהושע, איש אשר רוח אלהים בו, ללמדו את השם, אשר בכחו ידעץ אויב ולגלות לו מסודות הרזים. ויעש משה כן ויעמידו לפני פתח אהל מועד, ועמו הכהנים והעם, ויחדש עמם את האלה והשבועה ללכת בדרכי האל ולשמור את פקודיו תמיד. ויצו את יהושע לשר ונגיד עליהם, ויתן בידו את הממשלה על כל בני ישראל; וישבעו לו שבועת אמונים לעבדו, ככל אשר עבדו את משה אדונם.

ב

ה ב ר י ת **

ויהי במות משה בן מאה ועשרים שנה, ויספרו לו כל בני ישראל שלשים יום. ויתמו ימי האבל ויתיעץ יהושע את אלעזר בן אהרן הכהן הגדול ויבאו בברית יחד, כי יהיו שניהם לישראל את אשר היו משה ואהרן לפניהם. וישב אלעזר הכהן הגדול על הכסא הקדוש באהל-מועד, אשר הקים משה, ויהושע ישב על כסא המלכות. ויתאספו כל הכהנים והלויים, השופטים והנשיאים, הזקנים וראשי המטות, שרי האלפים ושרי המטות ושרי העשרות, איש איש לדגלו ולבית אבותיו; ואחריהם עם רב גבורים ושוטרים, חלוצי המחנות ונושאי הכלים. ויתקעו בחצצרות: הנה יום ברית וחדוש ברית לעם ה' ולכל שבטי יעקב. ותבקע הארץ לקולם.

ויצא אלעזר לבוש בגדי השרד, על מצחו יציץ ציץ קדש ועל שכמו ועל חזהו נוצצות אבני האפוד והחשן ויברך את העם. ויצא יהושע לבוש מעיל תכלת ומטה אלהים, שלא נגזו עוד, בידו. וידבר אל העם קול גדול: הנני כורת ומחדש עמכם את הברית, אשר כרת עמכם הנביא נשיאנו לפני מותו, כי לא תעבדו אלהים אחרים והלוך תלכו בדרך ה' שומרכם תמיד; ולא אתכם לבדכם אני כרת הברית, כי אך גם את זרעכם, הבאים אחריכם, ואלהי השמים והארץ ומלאכי מעלה יעמדו ככם על דברי הברית. ויבכו כל העם ויענו אותו: ככל אשר תצוה אותנו נעשה ואל כל אשר תשלחנו נלך, וככל אשר

* עפ"י ספר יהושע הערבי לשטרונים, גרפס בתרגום עברי בסוף ספר כרמי שומרון.

** עפ"י חנ"ל פרק עשירי.

שמענו אל משה אדוננו נשמע אליך. ויברך אלעזר והכהנים את העם וישלח אותם לבתיהם ולאהליהם בשלום.

ד

נביח*

ומשה מת וימלך אחריו יהושע בן נון משרתו ממטה אפרים, ויעביר את שבטי ישראל את הירדן בחרבה, נצבו המים כמו נה, ותפול חתיתו על כל יושבי ארצות כנען, ויכבש אותם מלך ומלך, מדינה ומדינה; ותעמד לו השמש בימי המעשים והגבורות הללו יום שלם, הלא זה כתוב הכל על ספר הישר.

והראובני והגדי וחצי שבט המנשה הולכים חלוצים לפני בני ישראל ועוזרים להם במלחמתם את כנען, כי גבורי חיל האנשים האלה; ורדפו מהם חמשה מאה ומאה מהם רבבה ירדפו. ויברכם יהושע בגלל מעשיהם ופעליהם, בתום ימי המלחמה, וישלחם אל ארצם, אשר מעבר לירדן ירושה מימי משה. וישם על צבאות החיל את נביח בן גלעד משבט מנשה למלך, וילכש אותו בגדי מלכות וגזר שם על ראשו, ויצו להרכיבו על סוסו ולקרוא לפניו: זהו מלך שנים וחצי הממות, זהו ראש המשפט, אבי המחנה וראש המדברים, אליו תשמעון וכל משפטיו צדק ואמונה; ומי אשר ימרה את פיו, דמיו בראשו, וכל העם נקי.

ויתן יהושע לנביח את ספר תורת משה בן עמרם נביא האלהים, ויצוהו להגות בה ולדרוש בה, ואז ינצל מכל מנחש וקוסם ומנקמת אויבים. וגם שני אלפים לויים פקד עמו, כי ישבו בהערים, אשר יתנו להם שמה לנחלה, יעריכו את דברי המשפטים ואת מעשי הקרבנות, יתפללו בשלום הנשיאים ויקחו להם את המעשרות ואת הנדבות לה'. ויפרשו בני השבטים את הדגלים לפני נביח ויתקעו בחצצרות, וירכבו על החמורים הלוח ללכת עם כל השבטי אל עבר הירדן וכתר הגבורה על ראשם. והמלך יהושע וכל זקני העדה ופקידי החיל הולכים עמם לשלחם. והיום הזה גדול ורם בימי יהושע.

ה

המלחמה האחרונה**

ויהי כאשר כבר נכבשה הארץ, ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה לרשת את חלקיהם על פי הגורל לה'. ויתקשר מלך אחד ושמו שובח, והוא איש גבור חיל ולבו עשוי לבלי חת, ויכתב אנרות לכל מלכי הארץ אשר בגבול ארץ כנען ויעודר את לבכם למלחמת נקם על יהושע ועל עמו. ויתקבצו עם רב כחול הים, ולהם פרשים לאין מספר ורכבי ברזל, ויעמדו מזוינים על הגבול לכלות את עם העברים ולהוציא בלעם מפיהם.

* עפ"י הג"ל פרק כ"ג.

** עפ"י הג"ל פכ"ו—ל"ז, ספר יהושע השמרוני הוצאת גסטר נאגרת יתושע סוכאה ביוחסין השלם בסופו.

ויהי בטרם שלפו הרבם מתערה, נועדו לשלוח כתב־התראה אל נגיד האויב, אל יהושע בן נון, לאמר, כי אם לא יפרקו הוא ועמם את כלי נשקם מעליהם ולא ימסרו להם כל הערים והמחוזות, אשר לכדו וכל השלל אשר אתם, כי אז יעשו אתם כלה, יהרגו כל גבור ושארית העם יקחו בשביה וימכרו אותם לעבדים.

ויבא השליח בעשירי בחדש השני, בשנת אחת ועשרים למלכות ישראל בכנען. ויהי כאשר קרא יהושע לכל זקני ישראל את הדברים, חרדו לנפשם ויפלו ארצה לפני ארון ה' עד הערב. ויהי דבר ה' אל יהושע: למה אתם נופלים על פניכם, קום וענה אותם: למחר געלה עליכם ונשיב אתכם דבר. ויקומו ויכתבו לשובח ולמחנהו דברים קשים ויבטחו בה', כי לו התשועה!

וישב השליח אל מחנהו וימסור את הכתב אשר בידו, ויספר גם כל אשר ראה, איך העם חונה לשבטיו ומלכו עמו ותועפת ראם לו. ויאמרו כולם, לא נסוג אחור מהם ועוד נראם שבט ידינו.

ויבחר יהושע מכל שבט ושבט את גבורי החיל ויבן אותם למלחמה. ועמו אלעזר הכהן ופנחס בנו המקנא, ויצבאו על האויב, וירימו העם קול גדול וחזק, וירגזו שמים וארץ מקול הקורא. ויראו שובח ומחנהו, כי אין תקומה להם למולם, וימהרו החרשמים להסגיר את יהושע וכל הצבא אשר אתו בשבע חומות ברזל, למען לא יוכלו לצאת ולבוא. ותבא יונה פורחת לעת ערב, ויקשור יהושע אגרת בכנפיה וישלחה אל נביח בן גלעד בן מנשה בן יוסף המולך מעבר הירדן; ובהאגרת כתוב לאמר: קום מהר לעזור את אחיכם הנסגרים. ותקם היונה ותפרח ותבוא אל נביח; ובראותו אותה שוכנת לרגליו, משש בכנפיה ויקח את הכתב ויקראהו. ויתאזר נביח ויקח אתו ששת אלפים אנשי חיל מלובשים לבנים רוכבים על סוסים אדומים, וששת אלפים איש מלובשים אדומים רוכבים על סוסים לבנים, וששת אלפים איש חגורי הרב מלובשים ירוקים ורוכבים על סוסים שחורים; ועמו עוד מספר רב, אשר לא ימנה מרב, ותמלא הארץ מחנהו. ויבאו עד מצור יהושע ויתקעו בחצצרות, ותפלגה החומות אחת אחת ויתאחדו המתנות יחד ויבאו על האויבים ויכו אותם עד חרמה. ותשקט הארץ.

ותגדל התשועה הזאת אשר עשה יהושע ונביח אז, יותר מאת אשר עשו עד היום ההוא.

1

ימי הרצון*

ויהי כי שבתה מלאכת החרב וכל בני העם ומשפחותיו באו אל נחלתם לעבוד את האדמה ולאכול מפריה, החלו "ימי הרצון", אשר חזה ה' בכרתו ברית עם אבותיהם, להתקיים בכל. ושמרו בני ישראל את ימי השבת וימי המועדים ומקראי־קדש, ועבדו את האלהים ככל הכתוב בספר תורתו למשפט ולחוק. נתנו בני השבטים ללויים מעשר מכל פרי השדה ומן הבהמות; והלויים יעשו שוב את חלקיהם ונתנו את המנה לכהן הגדול, עבד כי עבד

* עמ"י הנ"ל פרק ל"ח.

שש שנים, בשביעית הוציאוהו לחפשי והעניקו לו מכל טוב בית ולא שלחוהו ריקם. שבתה הארץ לה' בכל שנת השטטה, נאולה לארץ בשנת היובל ושב איש איש אל אחוזתו, כי נתשל ממנה. ימי כהן ומקדש, ימי הבאת תמידים ומנחות. ועל מנחת ה' יקריבו בבקר ובערב, וישירו שירי תודות לאל האלהים ולאדון האדונים.

ההר הגועש*

ויהי כי קרבו ימי יהושע למות, ויאסוף את שבטי בני ישראל וישביע אותם לשמור את המצות, אשר פקד בן עמרם הנביא; ויקרב קרבן לה', קרבן יחיד בעדו ובעד ביתו, וקרבן רבים בעד כל הגוי שומרי הנחלה. ויבחר יהושע מן תשעת השבטים וחצי שנים עשר איש גבורי חיל ויראי-אלהים, והטיל גורל ביניהם, ויצא הגורל על עתניאל בן קנו אחי כלב למטה יהודה, וימשחהו למלך ולשופט אחריו, ויצו את העם לשמוע בקולו תמיד. ויהי בכלותו לצות את בני עמו, ויאסף רגליו אל המטה ויטע וימת. ויקברו אותו בכפר עזירא, היא תמנת סרח בגבול נחלתו אשר בהר אפרים. ולא זכרו בני ישראל את מעשי יהושע עבד ה', "היו עסוקים במלאכתם, זה עוסק בשדהו, זה עוסק בכרמו, וזה עוסק בתחומיו". וישבתו שכח את המנחיל כל אלה. ויחר אף ה', "הרעיש את כל העולם על יושביו" ויגעש הר אפרים.

* עפ"י הנ"ל פל"ט, בהוספת בבלי שבת ואגדת רות. מובא בילקוט שמעוני סוף יהושע.

מחיי הממות

א

לזז*

ויהי כי החלו שבטי בני ישראל לכבש את ארץ כנען ויכבד הדבר מהם, ויצורו בני יוסף ימים רבים על בית-אל; ושם העיר לפנים לזז, וילכדו אותה וישימו אותה לפי חרב. וימלט איש אחד ממנה, וילך אל ארץ החתים, ויבן שם עיר, וישם לה חומה ובריה. ויקרא שמה לזז כשם עיר אביו. ותעמוד העיר הקטנה הזאת גם בפני סנחריב, כבואו לבלבל את הארץ; וגם מלך בבל האביר לא יכול להחריבה. היא לזז הטרדעה בסחרה בצנעי תכלת, ושמה הולך למרחוק.

וסגולה אחת להעיר הנצחית הזאת: אין מלאך המות רשאי לבוא בתוכה, כל נגע ומחלה לא יבוא באהלה, ואין לה צורך בסמנים ומרפא. זקנת יושביה ואומץ גום אין לשער; וכשקצים אנשים בנפשם מרוב חיים בעולם, עליהם אך לעזוב את פתח השער ומיד הם מתים.

על כן יאמר: לזז לא תרע מות.

ב

מאבי רות**

ויהי במות הדוד הכובש, וכל הגבורים ואנשי המלחמה אשר ראו ישועת ה' נאספו אל אבותיהם, ויקם דוד אחר, אשר לא ידעו את אלהים ואת מעשי נביאיו וגואליו; ויחלו לעשות את הרע בעיניו וידבקו באלהי העמים אשר סביבותיהם ויעבדו וישתחוו להם. וימסרם אל היחיד אשר לא יבקש משנה לו, בידי עגלון מלך מואב, ויעל ויצר על ישראל ויכבשם ויעשם לו לעבדים.

ויזעקו בני ישראל לה' ויאמרו חטאנו לך הפעם, ואתה אל תוסף להסתיר פניך מאתנו ונשוב לעבדך. וישמע ה' בקול קוראיו ויאמר: הלא בני הם ולמה אמסרם ביד צר? ויקם להם מושיע את אהוד בן גרא בן הימיני, איש אשר יד ימינו. ויעש לו אהוד חרב ולה שני פיות גמד ארכה, ויחגור אותה מתחת למדיו על ירך ימינו. ויבוא לקרית עגלון ומנחה בידו; ואהוד בא אל המלך, והוא ישב בעלית המקרה אשר לו לבדו, ויאמר אהוד: דבר אלהים לי אליך; ויקם מעל הכסא. וישלח אהוד את יד שטאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויחקעה בבטנו, וינקם ממנו את נקמת עמו. וימלט ויחקע בשופר

* עמ"י בבלי סומת ואלידו זוטא פרק ט"ז. ** עמ"י ילקוט שמעוני שופטים סימן ס"ב.

בהר אפרים. ויעלו בני ישראל וירדו אחריו וילכדו את מעברות הירדן למואב ולא נתנו איש לעבור, ויכו את מואב ויכניעו אותו. ויכנע מואב תחת בני ישראל, תחת שהם היו נכנעים לו.

ויאמר ה': עגלון אמנם נגש בכני-עמי, אבל גם חלק לי כבוד; ובוא אליו אהוד להמיתו חרש וכחש לו ואמר דבר אלהים לי אליך, קם לכבודי מכסאו אשר ישב, וידע באותה שעה, כי הוא מלך ושאני הוא מלכו של עולם. חי שמי וחי כסאי, שאני מעמיד מביתו לי בן למלך ביהודה, וישב על כסאי.

ותנשא אחר הדברים האלה בתו של עגלון, והיא רות, לבן אלימלך מבית לחם יהודה, שבא לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו. וימת האיש וימותו בניו, ותשב האשה, והיא נעמי, אל ארץ יהודה; הכלה האחת נפרדה שוב ממנה ורות המואביה דבקה בה. ויקח בועז את רות ותהי לו לאשה, כי עברה לידו מיד הגואל, שלא אבה להקים שם המת על נחלתו. ותהר ותלד בן ותקראנה השכנות שמו עובד, הוא אבי ישי, אבי דוד, אבי שלמה ידידיה; ועל זה הכתוב אומר: וישב שלמה על כסא ה' למלך.

ג

ברק וסיסרא*

ויהי במות אהוד ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה', כאשר עשו לפני קום המושיע, ויעבדו אלהים אחרים ויאמרו, אם גוים רבים בארץ, הלא גם אלהים רבים, ולמה נעבוד את האחד תמיד ולא נמיר אותו באחר חזק ממנו. ויאמר ה': שוב אראה להם את שבט אפי וידעו כי אין מידי מציל. וימכרם ביד יבין מלך כנען אשר מלך בחצור ובידי שר צבאו סיסרא הכביר, שמימות נמרוד לא קם כמהו, והוא יושב בחרשת הגוים. וילתצו את בני ישראל עשרים שנה; ולא היה אדם בהגוי הנכבש, שאמר להסיר את העול הכבד. כה נפל רוחם של בני משה ושל בני יהושע.

אך אשה אחת נביאה בין העברים ושמה דבורה אשת לפידות, והיתה עושה פתילות עבות למשכן האל, כדי שיהא אורן מרובה. ויאמר אלהים: אשה זאת מבגנת להרבות אורי, אף אני ארבה אורה. ויבא עליה הרוח, ותשלח ותקרא לברק בן אבינעם מקדש נפתלי ותאמר אליו: הלא צוה ה' אלהי ישראל עליך, ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון, ומשך אליך את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ונתנו בידך והוצאת את העם מיד צר.

וסיסרא כבר כבש כל העולם בימים ההם, ולא היה כרך, שלא היה מפיל אימתו בקולו, אין ארץ ואין ענק בכני-אדם עומדים לנגדו. "אפילו חיות שבשדה, כיון שהיה נותן עליהן בקולו, לא היו זזות ממקומן"; וכשהיה יורד לרחוץ בנחל, היו עולים ומסתבכים דגים למאות בוקנו והיו למאכל לכל בני הצבא. ויזעק ברק את זבלון ונפתלי קדשה, ויעל ברגליו עשרת אלפים איש; ויגידו לסיסרא, כי עלה ברק בן אבינעם הר תבור, ויזעק

* עפ"י ילקוט הנ"ל סימן ס"ב ומ"ג.

את כל רכבו תשע מאות רכב ברזל ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון. אוטרים, נארבעים אלף ראשי גייסות בא על צבא ברק; וכל אחד היו עמו מאת אלף אנשי צבא, וחכם המתנה את עין הארץ. אבל זבלון עם חרף נפשו למות ולפני נפתלי מי יעמוד על מרומי שדה. מן השמים נלחמו עם סיסרא, כוכבים מטסלותם נלחמו עם מחנהו הכביר, ויפלו לפני חרב ברק חללים חללים. נחל קישון גרסם. כן יאברו כל אויבי ה'.

ויתר דברי ברק בן אבינעם הלא הם כתובים על שירת דבירה, אשר שרה לבני ישראל.

ד

ירבעל*

סמות בני ישראל היו בימים ההם תחת יד מדין. והיה אם זרע ישראל, ועלה מדין ועמלק ובני קדם וישחיתו את יבול הארץ עד בואך עזה ולא ישאירו מתיה. וידל ישראל מאד מפני מדין ויזעקו אל ה' ויאמרו: אלהי ערבות למה זנחתנו?
ויבא מלאך ה' וישב תחת האלה אשר בעפרה אשר ליואש מבני אביעזר בן נלעד בן מנשה, וגדעון בנו חבט חטים בנת להנים מפני מדין. אביו היה חוכטן, והוא כוברן ואומר: אבא זקן הוא, והיה אם יבואו האויבים לא יכול לנוס, ישב הוא בביתו ואני אחבט. אמר המלאך אליו: ה' עמך גבור החיל! יום אחרי הפסח היה. ענה גדעון ואמר להמלאך: אמש הקרני אבי את שיר ההלל על צאת אבותינו ממצרים, מדוע לא יעשה אלהים עמנו עתה נפלאות ויתנונו בכף מדין? אמר אלהים: כן קורא זה בצר לעמו, "דין הוא שאגלה אנכי בכבודי עליו". מיד ויסן אליו ה' ויאמר לו: לך בכחך זה והושעת את ישראל מיד צר. ויאמר שוב ה' אליו: אנכי אהיה עמך והכית את מדין כאיש אחד.
וימלא ה' אחרי דברו ויושיע את עמו מיד מדין על ידי גדעון, אשר נתן בקנאו את קנאת אלהים את מזבח הבעל; ועל כן קראו לו ירבעל.

ה

אבימלך**

ויהי כאשר מת גדעון ירבעל וישבו בני ישראל לעבוד את הבעלים אשר החריב, ולא עשו חסד עם ביתו; וישמעו לעצת אבימלך בן פלגשו אשר בשכם להסיר את ראש שבעים אחיו מעליהם. ויתנו לו שבעים כסף טבית בעל ברית; וישכר בהם אבימלך אנשים רעים וחטאים, ויבא עמהם בית אביו עפרתה ויהרגו את כל אחיו שבעים איש על אבן אחת. ויתר אף ה' באבימלך ויאמר לו: רשע, אתה הרגת שבעים איש מכני אחיך על

* עמ"י רש"י לשופטים וילמדנו, כובא בולקום שמעוני שופטים סימן ס"ב.

** עמ"י ילקום הנ"ל סימן ס"ד.

אבן אחת, אף אתה בן, ועתידה אשה אחת להשליך עליך פלח רכב אחד. וידם הי' ולא דבר עוד.

ונָשַׁר אַבְיִמֶלֶךְ אַחֲרֵי הָרְגוּ אֶת אַחִיו עַל יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשׁ שָׁנִים. וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָעָה בֵּינוּ וּבֵין הָעָם, וַיִּבְגְּדוּ בּוֹ בְּעֵלֵי שָׂכָם, שַׁעֲזוּרוּהוּ לְמַלּוּכָה, וַיִּכְאוּ בַּיִת אֱלֹהֵיהֶם וַיִּקְלְלוּ אֶת אַבְיִמֶלֶךְ. וַיִּשְׁמַע הַמֶּלֶךְ, מָה עָשׂוּ לוֹ בְּנֵי שָׂכָם, וַיִּקָּם וַיִּצַר עַל שָׂכָם וַיִּלְכַּד אֶת הָעִיר וַיִּתֵּן אֶת אֲשֶׁר בָּהּ וַיִּזְרַע מֶלֶח. כֹּה הָשִׁיב אֱלֹהִים אֶת רַעַת אֲנָשֵׁי שָׂכָם בְּרָאשִׁים. וַיֵּצֵא מִשָּׂכָם וַיִּחַן עַל יַד מַגְדֹּל שָׂכָם, וַיִּמִּית גַּם כָּל אֲנָשֵׁי מַגְדֹּל שָׂכָם. וַיֵּצֵא מִשָּׂכָם וַיִּחַן בְּתַבְיָן, וּמַגְדֹּל עַז הָיָה בְּחוּץ הָעִיר, וַיִּגְסּוּ שָׂמָה כָּל הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וַיִּסְגְּרוּ בַּעֲדָם. וַיִּגַּשׁ אַבְיִמֶלֶךְ עַד פֶּתַח הַמַּגְדֹּל וַיֹּאמֶר לְשֹׂרְפּוֹ בָּאֵשׁ. וַתִּשְׁלַךְ אִשָּׁה אַחַת מֵרֹאשׁ הַמַּגְדֹּל פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אַבְיִמֶלֶךְ וַתִּרֶץ אֶת גִּלְגָּלְתּוֹ. וַיִּקְרָא הַמּוֹכֵה אֶל נַעֲרֵי נְשָׂא כְּלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ: שַׁלְּף חֶרֶבְךָ וּמֹתַתְנִי, מִן יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הִרְגַתְהוּ, וַיִּדְקְרוּ נַעֲרֵי וַיִּמָּת.

וַיִּרְא אִישׁ יִשְׂרָאֵל, כִּי כֹה טַת אַבְיִמֶלֶךְ, וַיִּלְכוּ וַיִּשׁוּבוּ בְּאֵין אוֹמֵר אִישׁ לְמִקּוּמוֹ, וְלֹא לָפָשׁ גִּבּוֹר אֶת חֲרָבֵי יָמִים רַבִּים. מוֹת־גִּבּוֹרִים הָיָה טוֹת הָעִרִיץ הַזֶּה, וּלְפָנָי רוּשְׁמוֹ מִי יַעֲטוּד.

ו

הנדר*

שֹׁלֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה עָבְרוּ מִשַּׁעַת כְּבוֹשׁ הָאָרֶץ עַל יְדֵי יְהוֹשֻׁעַ עַד יַפְתָּח, וַיַּפְתַּח אִישׁ גִּבּוֹר חַיִּל הָיָה, וַיִּגְרְשׁוּ אוֹתוֹ אַחֲרָיו בְּנֵי גִלְעָד וַיֹּאמְרוּ לוֹ: לֹא תִנְחַל בְּבַיִת אַבְיָנוּ, כִּי בֶן אִשָּׁה אַחֲרַת אַתָּה, וַיֵּצֵא יַפְתָּח וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ סוּבָה, וַיִּתְחַבְּרוּ אֵלָיו אֲנָשִׁים פְּלִיטֵי הָאָרֶץ וַיְהִי לָהֶם לְרֹאשׁ.

וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלְחַמוּ בְּנֵי עַמּוֹן עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַתִּכְבַּד הַמַּלְחָמָה עֲלֵיהֶם, וְלָהֶם אֵין מִצְבִּיָּא בַּמַּלְחָמָה, וַיִּלְכוּ זָקְנֵי גִלְעָד אֶל אֶרֶץ סוּבָה וַיֹּאמְרוּ אֶל יַפְתָּח: לָכֵה וְשׁוּבָה אֶל אֶרֶץ וְהָיִיתָ לָנוּ לְקָצִין בַּמַּלְחָמָה בְּנֵי עַמּוֹן. וַיֹּאצִּצוּ בּוֹ, כִּי מֵאֵן לָלַכְתָּ עִמָּהֶם, עַל אֲשֶׁר גִּרְשׁוּ אוֹתוֹ מִבַּיִת אֲבִיו, וַיִּלֶךְ עִמָּהֶם וַיִּכְרַת עִמָּהֶם בְּרִית לְפָנָי ה' בַּמִּצְפָּה.

וַתְּהִי עַל יַפְתָּח רוּחַ ה', בִּשְׁלַחוֹ מַלְאָכִים אֶל מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן לְהַשִּׁיבֵהוּ מֵעַל יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמַע אֵלָיו, וַיַּעֲבֵר אֶת הַגִּלְעָד וְאֶת מְנַשֶּׁה לְהִלָּחֵם אֶת עַמּוֹן. וַיִּדַּר יַפְתָּח נָדַר לֵה' וַיֹּאמֶר: אִם נָחַן יְחָן אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי עַמּוֹן בִּידֵי, וְאִשׁוּב עִם כָּל הַמַּחְנֶה בְּשָׁלוֹם, וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדֹּלְתֵי בֵיתִי לְקִרְאָתִי וְאִפְגְּשׁוּהוּ רֵאשׁוֹנָה בְּדַרְכֵי, וְהָיָה לֵה' וְהַקְּרַבְתִּיו לוֹ לַעֲלֹה. וַיִּחַן ה' אֶת מַחְנֶה בְּנֵי עַמּוֹן בִּידּוֹ. וַיִּכֶם מַכָּה רַבָּה מֵעֲרוּעֵר וְעַד בּוֹאֵךְ מְנִית עֲשָׂרִים עִיר וַיִּכְנִיעַ אֶת עַמּוֹן.

וַיֵּשֶׁב יַפְתָּח הַמִּצְפָּה אֶל בֵּיתוֹ הוּא וּמַחְנֵהוּ, וְלֹא נָפַל מֵהֶם אִישׁ. הֵם אָךְ בָּאוּ בְּשַׁעַר הָעִיר, וְהָנָה קוֹל תְּפִים וּמַחֲלָלָה, בַּת קָצִין הַמַּלְחָמָה בָּאָה לְקַבֵּל פָּנָיו בְּדִיצָה, וְהָיָה יַחֲידָה לוֹ, אֵין לוֹ בֶן אוֹ בַת. וַיְהִי כִּרְאוֹתָיו אוֹתָהּ יַפְתָּח, חָרַד וַיִּלְפַּת, „כֹּל דָּמּוֹ נִעְכָּר“ וּמִתָּה שִׁמְחָתוֹ בְּקִרְבּוֹ, וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר: אַהֵה כְּתִי הַכְרַע הַכְרַעְתָּנִי וְאֲנִי פְצִיתִי פִי לְנִדְבָךְ

* על פי חזון המקרא ורש"י ועוד.

לה, ולא אוכל לשוב ולחלל את דברי. ותאמר הבת לאביה בנדל-לב: אבי אבי, הן פצית את פיך לנדבני אל האלהים, עשה לי כאשר יצא מפיך, אחרי אשר עשה לך ה' נקמות מאויביך בני עמון, ושלמת לו מעשהו עמוך, ותפצר ותאמר אל האב הנדהם: יעשה לי הדבר הזה. אך שנים חדשים — הוסיפה לאמר — הרפה ממני ואלכה וירדתי על ההרים ואבכה על בתולי אנכי ורעותי. ויאמר יפתח: לבי. ותלך הנערה ורעותיה הבחולות על הררי אפרים ותרחקנה מאדם ומחי, רק השמש והירח עמהן בצאתן ובבואן וכוכבי מעל גשקפים בכוכבי מטה. שלוה-אלמת בהיקום, אין דובר ואין עונה. חידת אלהים תועה תועה, תועה עם הפתרון.

ויהי מקץ שנים חדשים ותשב הנערה אל אביה, רוחה הזדכך וגוה מאיר ככת-הסהר. ויעש לה יפתח את נדרו אשר נדר. ולא נשמע בת-קול כבימי אברהם לאמר הרף. ויהי חק בישראל: מימים ימימה תלכנה בנות ישראל על ההרים לתנות לבת יפתח הגלעדי, ככה תעשנה ארבעת ימים בשנה.

נוסת מאוחר *

יפתח פתח את נדרו שלא כהוגן ולא חשב כלל, פן יפגשו ראשונה, בשובו מן המלחמה לביתו, ממין הטמא, אשר לא יבוא על מזבח ה' ואשם. ולא הסתיר ה' פניו ממנו, אם גם הרע בעיניו וכעס עליו. ויהי כי שב בהכותו את בני עמון גלעדה, ותצא לקראתו בתו היחידה, וירא כי נכשל בנדרו, ובכל זה אמר לקיימו. אמרה לו בתו: אבי קצין העם, שמא כתוב בתורה, שיקריבו בני ישראל את נפשות בניהם ובנותיהם על המזבח; והלא אך כתיב: אדם כי יקריב מכס קרבן לה' מן הבקר ומן הצאן, אבל לא מבני-האדם, ואיך תאמר לעשות דברי התורה פלסתר? אמר לה יפתח: בתי נדר נדרתי, כי כל היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי אקריבוהו לה'; והתורה אומרת: איש כי ידר נדר לה' או השבע שבועה לא יחל דברו, ככל היוצא מפיו יעשה. שוב אמרה לו: אבי אבי, הן גם יעקב אבינו, שנדר לאלהים בבית אל לאמר: כל אשר תתן לי אעשר אעשרני לך; ונתן לו ה' שנים עשר שבטים, שמא הקריב אחד מהם כמוך היום? אמרה לו את כל הדברים האלה, ולא שמע אליה, ויאמר: את נדרי לה' אקיים, והלא הוא היה עמדי והביאני בשלום. אמרה שוב בת יפתח לאביה: הרפה ממני שנים חדשים ואלך אצל ראשי בית-דין, שמא ימצאו פתח לדברוך ויתירו לך את נדריך. הלכה ומבכה מסנהדרין לסנהדרין, ולא מצאו אנשי התורה כעדה פתח.

ופנתם בן אלעזר בן אהרן הכהן היה אז, ורק הוא יכול היה להתיר את הנדר הזה, לו בא יפתח לפניו ויאמר: לא השבתי בהיוצא אך בכהמה ולא באדם. ולא חזר אחד על בית חברו. — יפתח אמר בנאות לבו: אני ראש שבטי ישראל וקצין לעם, האקדים ללכת

* על פי בבלי תענית דף ד', ב"ר ס"ט ומדרש תנחומא השלם סוף בחקתי.

אצל כהן, ולי גם הכהונה. ופנחס אמר לנפשו: אני כהן גדול בן כהן גדול מבני אהרן אשר משחו משה בדבר אלהים, ושוב כרת ה' עמדי ברית ונתן לי ברית-שלום, ואיך אקדים ללכת לבית אחד, שאינו מבני הלויים, והוא עוד בן חללה. כה דנו שניהם אלה בנפשם, ו"מבין שניהם נאבדה עלובה זו, ושניהם נתהייבו בדמה". ויענש ה' את שני הגאים האלה. מפנחס "נסתלקה רוח הקדש", ויפתח "נתפזרו עצמותיו" ויפול ממע אבר אבר.

ח

ארבעים ושנים האלף*

למה היו מעשי בני ישראל דומין בימי שפוט השופטים? היו למלך בשר ודם בנים ועבדים שטפחם ורכם, אכלו ממה שהוא אכל ושתו ממה ששתה; לאחר שגידלן, בנה להם בתים ונמסע להם גפנים ואילנות וכל מיני נטעים ואמר להם: הזהרו בבתים הללו שנתתי לכם, הזהרו בנטיעות אלו, באילנות ובגפנים, שנמטתי בעבורכם. מה עשו? כיון שראו רב רוחה מסכיב להם וזחה דעתם עליהם, קמו ועקרו את הגפנים, קצצו את הנטיעות ואת האילנות והחריבו את הבתים. אמר המלך: כל מה שבניתי ונמטתי אך בשבילם עשיתי, וכך עלה למתנותי שנתתי להם; תרחיק דעתי מהם—ראה שעוזבים המה, חזר ורחם עליהם והחל שוב לסוכך עליהם באברתו. כך סרחו שבטי ישראל לאביהם בערבות בימי שפוט שופטיהם וחזרו וסרחו; והוא מוסרם לצריהם בכל פעם וחוזר וגואלם. אל תאמרו, שהתנהג עמהם אלהים שלא כדין, אדרבא כל מעשיו עודם לפני משורת הדין. תשאלו, אם כן, למה נפלו בימי יפתח ארבעים ושנים אלף איש מבני אפרים, כי נשחטו אל מעברות-הירדן. נפלו, על כי נתקבצו לעשות עם הגואל "מריבה גדולה".

אמר מי שיושב על כסא שופט צדק, יהיה שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים, לאחר ששם יפתח בני נפשו בכפו ובא והציל את עמי ישראל מיד מואב ומיד בני-עמון, אם גם חטא לי בגדרי שלא כהוגן, באו אלה, שבראשונה עזבו אותו בימי המצור, עליו למלחמה ועושים עמו מריבה אך מקנאת-לב. ואני אראה להם את ידי. מיד שפך עליהם זעמו.

וגם אשמת-דמים הללו תלויה בידי פנחס, שהיה ספק בידו למחות ולא מחה. כל ישראל ערבים זה לזה. "ספינה, שנקרע בה בית אחד, אין אומרים נקרע בית אחד בספינה, אלא נקרעה כל הספינה כולה".

* עמ"י סדר אליהו רבא פ"א.

נבורים רועים וגואלים

א

שמשון*

חמשה אנשים נבראו מעין דוגמא של מעלה והיה בהם מסמל אלהים, ויתגאו ויאמרו, מה יחסר לנו משדי? ותהפך להם הגבורה היתרה ומתנתתיה לרועץ, ובמה שנתן להם, בזה לקו. שמשון היה כבן-אלים בכחו, שאול בצוארו, אבשלום בשערו, אסא ברגליו וצדקיהו בעיניו, ובאלה בשלן, ונפלו אחד אחד.

„שכינה היתה מקשקשת לפני שמשון כזוג“. צרעה ואשתאל שני הרים גדולים היו ו„עקרן שמשון וטחנן זה בזה“. לפני נבורתו ועוז רוחו מי יעמד! „בין כתפיו של שמשון ששים אמה היה“; ויהי לפלא ולחזון באומץ כחו לכל בני הדורות, מימות עולם ועד עתה, ויברכחו ה'. הוא שמע כפיר אריות שואג לקראתו כשסע הגדי. לכד שלש מאות שועלים ויקח לפידים ויפן זנב אל זנב, וישם לפיד אחד בין שני הזנבות בתוך, ויבער אש בלפידים וישלח בקמות פלשתים וינקם באויביו ה'.

ויהי בהכוצ את פלשתים שוק על ירך וירד וישב בסעיף סלע עישם, ויבם שוב בלחי חמור פריה, וישלך אחר זה את הלחי מידו, ויקרא למקום ההוא רמת לחי; ויצמא אז מאד ויקרא אל ה' ויאמר: אתה נתת ביד עבדך את התשועה הגדולה הזאת ועתה אמות בצמא לעיניך? ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי המושלך, ויצאו ממנו מים, „כמו מתוך מעין“, ותשב רוחו ויחי, וירא ויבן אשר עות להלחי, ויקרא שמה עין הקורא אשר בלחי עד היום הזה.

וישפט שמשון הגבור והענק את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה, ולא אמר בכל הימים ההם אף לאחד מהם: העבר לי מקל ממקום למקום. הוא היה שופט את בני ישראל כאלהים ממעל; וגם בשמו משם האלהים ממעל, כנאמר: „שמש ומגן ה' אלהים“.

ויהי כי שכב יעקב על המטה ויברך את השבטים שנצבו סביבו, וירא את האותות הבאות במחלפות הדורות אחד אחד, ראה גם את סמל שמשון עולה על אחיו וראה אותו דן ידין עמו כ„יחידו של עולם“, „מה יחידו של עולם אינו צריך לסיוע, כן שמשון בן מנח אינו צריך לסיוע“.

ו„סבור בו יעקב, שהוא מלך המשיח“... כיון שראה אותו מת, בעת קראו הקריאה

* עפ"י בבלי וירושלמי סוטה פ"א, מדרש ויקרא רבה פרק ח', ילקוט שמעוני שופטים סיפ ס"ט, מדרש בראשית רבה פצ"ה, תנחומא ויחי סימן י"ב.

הגדולה: תמות נפשי עם פלשתים! אמר: אף זה מת? וישב רוחו אל האלהים ויקרא: לישועתך קויתי ה', שוב לנו לקות אל גואל מחדש. — וקול ברמה נשמע: גם שמשון עוד היה יחיה. ונראתה הקשת בענן.

ב

עוד משמשון*

אמו של שמשון צללפונית שמה, ו"נזיר עולם" היה. ובשביל שהטה מן הדרך ו"הלך אחרי עיניו", לפיכך נקרו פלשתים את עיניו. ויאהב אשה ושמה דלילה. "דלדלה כחו, דלדלה לבו, דלדלה מעשיו".

והיה שמשון כנחש עלי דרך, הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור. לא היה בא שמשון על אויביו במלחמה כשאר השופטים והמלכים. רק הוא לבדו יוצא עליהם, כמו צפעוני היוצא ממאורתו, על הולכי-דרך, ו"המית הוא לבדו רבים במעט רגע".

"שלשה כחות היו אדוקים בנשמתו וברוחו וכנפשו". וידוע הדבר, שבכל דור יקום גבור ומלך טקס נקמת השם מיד אויביו. יטינך ה' נאדרי בכח, יטינך ה' תרעץ אויב, יטין ושמאל ילכו שניהם יחדיו לעשות שפטים; ומזה הצירוף היה בו בשמשון.

לא היה בכל שופטי ישראל מי שנפל ביד אויביו, אך שמשון, והוא האחרון לשופטים. ויהי בחזות יעקב, כי תשועת שמשון לעמו נפסקה ועברה עבוד, קרא ואמר: לישועתך הגה קויתי ה', והיא גם תשועת-עולמים.

ג

פסל מיכה**

ויהי במות שמשון ואין מלך בישראל ואין כהן, גרה אשה אלמנה אחת כהר אפרים, ולה בן, ושמו מיכיהו ויעש סרה לגנוב מאמו צרוד כסף ויצד לה; ויך גם לבו על המעשה אשר עשה, ויבא ויאמר לאמו: הנה הכסף אתי, אני לקחתיו, וישב הכל לה. ותאמר אמו: ברוך בני לה', שהודה וסר מרע; וחלף הדבר הזה אני מקדיש מאתים כסף לה'; ותקרא לצורף אמן, יודע לעשות במלאכת מחשבת, ויעש מהכסף פסל ומסכה. ויבנה לו מיכה בית-אלהים ויעמיד שם גם אפד ותרפים; וימלא את ידי יהונתן בן גרשום בן מנשה, נער מבית לוי, שעכר מבית לחם יהודה לבקש לו לחם, להיות לו לכהן. ויתן לו עשרת כסף לימים, חליפות בגדים ומחיתו עליו ויכהן שם. וישיב ה' לו, טאו היה לו הלוי לכהן. והיה כי יקרה אסון או דבר במשפחה או בית, ובאו ושאלו בפסל מיכה ובתרפים ויגידו את האותות.

ויהי בימים ההם, ובני דן, שעוד לא נפל להם עד אז חלק בתוך שבטי ישראל, מבקשים להם נחלה לשבת. וישלחו חמשה אנשים בני-חיל לתור להם מנוחה. ויעברו

* עפ"י בבלי בבא בתרא דף צ"א וסופה ג"ל, רמב"ן ספורנו פרשת ויחי, גלי רויא בילקוט ראובני שם. ** על פי בבלי סנהדרין דף ק"ג.

דרך בית מיכה ויסורו שם ללון, ויראו את בית-האל שם וינשו אל הכהן הנז ויאמרו אליו: שאל נא באלהים, התצלח דרכנו אשר אנחנו הולכים? וישיבם בשם האפד: לנו לשלום, נכח ה' דרככם.

ויהי ברנלם חבל הארץ ליש ויראו אותו וימצאו אותו טוב, וישבו אל אחיהם ויאמרו להם: עלו וירשתם את העם הזה, וגם אלהים אתנו. ויצאו משם שש מאות איש חגורי כלי-מלחמה ללהום את ליש ואת עמה, ויכו אותם לפי חרב, לא נמלט איש, ואת העיר שרפו באש. ויבנו לא רחוק ממנה עיר אחרת ויקראו שמה דן, כשם דן אביהם, ויתישבו שם.

ויאמרו חמשת האנשים, אשר הלכו אז לתור את הארץ, הידעתם כי הפסל והתרפים אשר בבית מיכה בהר אפרים, נבאו לנו דרכנו, ועתה דעו מה תעשו. ויועצו וישלחו אנשי חיל לאפרים ויבאו אל הכהן אשר בבית מיכה בלש וידברו אליו: הטוב היותך אב לבית איש אחד או היותך כהן לשבט ולמשפחה שלמה בישראל? וישיבו דבריהם בעיניו, וימסור בידם את הפסל ואת המסכה ואת האפד ואת התרפים וילך עמהם. וירא מיכה, כי כחש בו כהנו וידלק אחריו הוא ועבדיו, וירא כי אנשי דן טרי נפש המה ורבים הם ממנו, ויירא לנפשו וישב לביתו.

ויביאו האנשים את הפסל וכהנו לעירם, ויבנו לו שם בית אל חדש ויקימו שם מזבח לקרבן ולקטרת. וגם בית-מלון ואוכל הקימו למולו, למען ינוח בו כל עובר ושב ויאכל כי ירעב. ורב החסד אשר עשו.

ויעמוד הפסל ימים רבים, וירכו בני ישראל לקטר לו. ויתערב עתר ענן הקטרת עם עשן הקטרת של בית-עולמים בשילה. מליש עד שילה אך שלשה מילים היו. נתקנאו מלאכי השרת ובקשו לדחפו ואמרו: אדון עולמים, עד מתי יאריך אפך? קרא ואמר להם: „הגיתו לו, שפתו מצויה לעוברי דרכים!“ אך חסד ידע שמי.

ד

שמואל*

וירבו הימים ותהי גם חטאת הגערים, אשר במשכן בשילה, גדולה מאד, כהגיה את פני ה' נאצו ויקחו את המתנות מאת העם בחזקה. וירגנו בני ישראל באהליהם ויאמרו, אין שופט לנו ומושיע אשר ילך לפנינו ככל הגוים, ועתה גם כהנינו יעשו סרה. יצאה בת-קול ובשרה: בן אחד יולד לכם ואקרא את שמו שמואל, והוא יהיה איש כלבבי וכנפשי; ותקראנה הנשים את כל הבן הנולד מעתה בשם שמואל. ויגדלו ולא עלו על אחיהם.

ויהי אז איש אחד ברמתיים צופים, ושמו אלקנה בן ירוחם. ולו שתי נשים, שם האחת פנינה ושם השנית חנה. ותהי חנה עקרה ימים רבים ותתפלל לה' ויפתח את רחמה, ותהר ותלד בן, ותקרא גם היא את שמו שמואל לאמר: מה' שאלתיו, או שמע אל בקולי. ותקדיש את הילד ההוא לה'.

* על פי סדרש שמואל פרשה ג'.

ויגדל הנער, והוא משרת לפני עלי וחגור אפד בד, ותהי עליו רוח ה', ויחל להוכיח את הכהנים קשה וידעו כל העם, כי זה הוא האיש, אשר שלח להם ה'.

ה

בשביה*

ויהי בימי שמואל הראה וישראל נלחמים בפלשתים, וינגפו לפני אויביהם. ויראו, כי קשתה עליהם המלחמה וישלחו שלח וישאו משם את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרבים, למען יושיעם. ויהי כבוא הארון אל המחנה ויָרְעו העם, וישמעו הפלשתים את קול התרועה וידעו, כי בא ארון אלהים שמה; ויראו ויאמרו: הלא זה האלהים ההולך עמם תמיד, נתחזק נגדו, פן ירים ידו ויעשה אותנו לעבדים. ויאמפו עם רב וילחמו בשצף קצף וינצחו את ישראל גם בפעם ההיא, כתמול שלשם, כי עוד חמת ה' על הכהנים הרעים אשר בביתו. ויָנְסוּ איש ישראל מן המחנה ותהי בם מכה גדולה. וגם שני הכהנים מחללי הברית מתו בחרב אויב. וכשמע אביהם הזקן אשר בשלח, כי ארון אלהים נלקח, ובניו נכחדו, ויפל מעל הכסא אהרנית בית השער ותשבר מפרקתו וימת. גלה כבוד מישראל! ופלשתים לקחו את ארון האלהים ויביאוהו בהמון חוגג אשדודה, ויביאו אותו לבית דגון אלהיהם ויאמרו: „יעמד אלוה אצל אלוה!“ וישכימו בבקר, והגה דגון אלהיהם נופל ארצה לפני ארון הברית וראשו ושתי כפות ידיו כרתות אל המפתן. ויראו האנשים מאד ויאמרו: לא ישב ארון אלהי ישראל בתוכנו, כי קשתה ידו על דגון אלהינו. ויביאו אותו לשבט אחר, ויך ה' גם את אנשי השבט הזה; ובכל מקום אשר נסו להביא את הארון, שם יד ה' כבדה. ויאמרו כהני פלשתים אליהם: השיבו את הארון לבני בריתו ואל יהיה עוד לנו למוקש, וישמעו בקולם ויקחו עגלה חדשה ויאמרו בה שתי פרות עלות, אשר לא עלה עליהן על, וישימו את הארון עליה; וגם ארגז נתנו בצדו וישימו בהארגז עפליי זהב ועכברי זהב למספר עריהם, למען יהיו מנחה לה' ויכפרו פניו וישלחו אותן לבדן. ותפנינה הפרות על דרך בית שמש בגבול ישראל, וישרנה בדרך הלוח ובגן: „רוני, רוני, השיטה, התנופפי בדרך הדריך!“

ותקרב העגלה בית שמש. והאנשים קצרים קציר חטים בעמק, וישאו את עיניהם ויראו את ארון ה' צבאות בא ויריעו בשמחתם, והעגלה באה אל שדה יהושע בית השמשי ותעמד שם; ושם אבן גדולה, ויאסף העם להוריד את ארון ה' על האבן ויבקעו עצי העגלה, גם הפרות הושימו צוארן ויעלו אותן עולות לה'. ותהי השמחה רבה בכל בית ישראל.

ו

הגואל**

ויהי בצאת אברם העברי מתרן ללכת לארץ כנען וילך אתו לוט בן אחיו וישבו בתחלה כשבת אחים. ויכואו הימים, והי ברך את אברם ויחן לו צאן ובקר ומקנה רב, וגם

* עפ"י בבלי ע"ז, תנא דבי אליהו ומדרשים. ** עפ"י מדרש שמואל פרשת י"ד.

את לוש, ההולך אתו, ברך. ולא נשאה אותם הארץ יחדו, ויהי ריב בין רועיהם, ויפרדו איש מעל אחיו.

ויולד לאברם יצחק, וליצחק יעקב, ויעקב היה אבי שבטי ישראל; וגם ללוש נולדו מואב ועמון, הלא הם אבות עמי מואב ועמון עד היות.

ויהי בלכת הנביא משה לפני עם מדעיתו דרך מדבר עמון ומואב לתור לו ארץ לשבת, ויהי דבר ה' אליו לאמר: אל תצר את עמון ואל תתגר בם, כי לא אתן מארצו לך ירושה — ויהגם. שוב עשו בני מואב עול לישראל וישכרו את בלעם בן בעור מפתור לקללם, ויצא החוק: לא תדרוש שלום מואב ומזבתו כל הימים; וכי יאכו להאחז במשפחתכם, אל תשמעו להם, לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', גם דור עשירי לא יבא. ותהי איבה ומשטמה בין האחים.

ויהי בקץ שפוט השופטים לישראל, ואין מלך ואין שר להגן על ערי ישראל, ויעל נחש העמוני ויחן על יבש גלעד ויצר עליה. וייראו הגלעדים מאד ויאמרו, תן לנו את היינו ונעבדך. ויען נחש ויאמר: תנו לי את ספר החקים שלכם, שבם הובשתם את שם השבט שלנו ואעקרו; ואם מאן תמאנו לעשות כזאת, אנקר לכם כל עין ימין ושמתיכם חרפה בישראל. ויקשה להם למסור את כלי חמדתם בידו ויאמרו: תנה לנו ארכה שבעת ימים, ואז נשיבך דבר.

וישלחו יושבי גלעד מלאכים בכל בית ישראל לאמר: כזאת וכזאת דבר נחש העמוני באזנינו, וכזאת יבקש מאתנו. וילכו המלאכים לעיר ועיר ולשבט ושבט; ותרפינה ידי השומעים, ולא קם איש לעזרתם. ויבאו גם גבעת שאול אשר בבנימין ויעלו אל שער העיר ויספרו להם את צרת לבבם. וירימו הזקנים וכל העם את קולם ויבכו.

ובגבעה איש אחד בן ימיני, ושמו קיש בן אביאל בן צרור בן בכורת בן אפיח בן איש ימיני, ולו בן ושמו שאול; והוא גבור חיל, ומשכמו ומעלה גבה מכל העם, והוא עובד בשדה אביו בידים חרוצות ולא ישא לגבהות עיניו. הוא בא מן השדה אחרי הבקר וישמע קול בוכים ויאמר: מה לעם? ויספרו לו את דברי נחש לאנשי גלעד, שבם אך בוז ליעקב; ויחד אפו מאד, ותצלח עליו רוח אלהים ויאמר: כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף, אם אשאיר לבחזייה אלה שריד ופליט. ויתקע בשופר ויאמר: מי לה' אלי; ויתקבצו אליו כל גבור חיל בישראל ויקם באשמדת הבקר ויך את עמון עד חם היום, ויפל גם נחש המלעיב, ומכל מחנהו לא נשארו שנים יחד.

וישמע שמואל הרואה, כי עשה ה' תשועה לישראל על ידי בן קיש, ויקבץ את כל העם הגלגלה, וישים שם את שאול לגיור על שבטי ישראל. ויזכתו שם זכחים ושלמים רבים ותהי השמחה רבה.

מאגרות דוד ושלמה

דוד

א

המים*

ודוד בן איש אפרתי איש גבור חיל ובכל דרכיו ישכיל. הוא היה רועה צאן אביו ויבא הדוב וישא השה מן העדר ויקם עליו ויחזיק בזקנו ויכהו וימיתו ויציל את בלעו מפיו. הוא הכה את גלית הפלשתי, אשר חרף מערכת ישראל, בקלע אבן אשר בידו, וילחם בכל האויבים בימי שאול; ובצאת בנות ישראל במחלות לחוג יום הנצחון ותשרנה לאמר: הנה שאול באלפיו ודוד ברבבתיו!

ויהי כמות שאול ובניו, וימליכו העם אותו למלך עליהם, הוסיף הוא לבצר ממלכת ישראל ולהרחיב גבולותיו. ויך את הפלשתים ויכניעם, ויך את מואב ויטדדם בחבל, שני חבלים להטית וחבל אחד להחיות, ואת השאר הכניע לו לעבדים. וישם נציבים בארם ובאדום, ומכל עבר מביאים לו מנחה.

ויהיו לדוד שלשים אלף אנשי חיל כל בתור בישראל, וגבורים רבים אתו מעוררים את חניתם על שלש מאות חלל בפעם אחת; והוא יוצא למלחמה בראשם, וגם יחלק את כולם שלל.

ויהי היום, והוא נלחם את פלשתים, הוא ומחנהו במצודה, ונציב פלשתים עומד בבית לחם, ויצמא דוד מאד למים והשמש בווער וקודח, ויאמר: מי ישקני מבור בית לחם אשר בשער? ויבקעו שלשה מגבוריו במחנה האויב וישימו נפשם בכפם וישאבו מים מהבור ויביאום אל דוד מלכם; ולא אבה דוד לשתותם ויאמר: הלילה לי מאלהי מעשות זאת, כי בנפשם הביאו את המים ואשתה דם האנשים האלה. ויפצרו בו ולא אבה, וינסך דוד את המים לפני ה' במחנה. ויהללו את מעשהו זה בשער.

ב

הנסיון**

ולא היה לב דוד שלם עמו תמיד, פעם הצדיק הרבה, פעם החטיא הרבה; גם לבית שאול הציק, אולם כרגע שב ורחם גם אויביו. ויהי כי בקש לטהר ולזכה נפשו, אמר לו האלהים: עד מתי יהי קולך שאול תלוי בך, והוא במעשיך כחוח בין השושנים, קבל

* כמסודי המקרא בדברי הימים. ** עפ"י בבלי סנהדרין דף צ"ח.

עליך עונש ממני, ולא יהיה עוד כל כחם בך; ושתיים אני מטיל עליך, הוסיף לדבר עמו, נפול תפול ביד אויב, או יכלה זרעך ולא יקום לך ניר. ויען דוד ויאמר: רבון העולמים, משיב לאדם כפעלו! עשה עמי מה שאתה חפץ, ולא יענשו זרעי תחתי. הוא אך כלה לדבר, ויבא השמן ונדמה לו כצבני, ויקח קשת להכות בו, ונשמט ממנו; וירדוף אחריו דוד, עד כי נמשך לשדה פלשתים. וישב אותו ישבו בטוב, אשר בילידי הרפה, ומשקל קנו שלש מאות משקל נחשת, ויאמרו לכלות את דוד.

ויגד לאבישי בן צרויה, הגה נשבה המלך, ויקח פרדה וירכב לשדה האויב וישם נפשו בכפו, ויך את ישבו ואת אמו ויצל את חיי נעים זמירות ישראל, וישיבו על כנו לירושלים, אז נשבעו אנשי דוד וכל אשר אתו לאמר: לא תצא עוד אתנו במלחמה ולא תבכה את נרנו. אף הוא שנה את תפלתו ויאמר: ענני ה' ענני ואל תמחה את שמי עוד. נענה האלהים ויאמר: סלחת! ויכרות לו ברית.

ג

הרועה*

מפני מה בחר ה' בדוד לכרות עמו ואת ביתו ברית? בדקו במכלא הצאן ומצא את לבבו נאמן. היה מונע בעדרו את הקטנים מפני הגדולים, מוציא את הגדיים ומאכילן ראשי עשבים, מוציא את התישים ומאכילן אמצען של עשבים, ומוציא את הזקנות ומאכילן עיקרן של עשבים; כה האכיל עשב רך לרך וקשה לקשה. אמר אלהים: מי שהוא יודע לרעות הצאן, יבוא וירעה בעמי.

ויהי בהיות דוד עוד רועה בצאן, בא לפני ראם ישן במדבר, חשב שהר הגו ועלה עליו וישב, ומשם היה רועה עדרו. לאחר שעה ננער הראם ועמד על רגליו, והיה גבוה עד השמים. ויאמר דוד: אם יורדני ה' מן הראם הזה בשלום, אני בונה לו היכל גבוה בקרני הראם הזה. הוא אך כלה דבריו, והגה ארי מלך החיות והבהמות בא, וירא הראם את מלכו ורביץ בפניו, וירד דוד מעליו. וקיים דוד את נדרו, כנאמר ויבן כמו רמים מקדשו, אל תקרי רמים אלא ראמים.

ד

השליחים**

ויהי בעת כנר נלקח דוד מעדר הרועים ונעשה חתן למלך, ישב בגנו וישא את עיניו והנה צרעה אחת אוכלת עכביש. ויאמר דוד לאלהים: אלהי כל המעשים, למה בראת בריות אלו בעולמך? צרעה אוכלת דבש ומשחתת ואין בה הגאה, עכביש אורג כל השנה ולא ילבש מעשי ידיו. ענה אלהים לדוד ויאמר, שואל אתה לטוב הבריות האלו, חייך, שעוד יבוא יום ותצטרך להם, ואז תדע מה הם בעולם.

* ינפיי סדרש שמות רבה פרשת ב' סימן ב', סדרש תהלים פ"ח כ"א הנ"ל פכ"ב, כ"ח.
** על מי אלפא ביתא דבן סירא ובראשית רבה פרשת י"ו.

ויהי כאשר החל שאול לחרוש לנפשו ויברח ויחבא במערה, ויגידו לשאול הגה דוד מסתתר במערה. ויקח שלשת אלפים איש בחור מישראל וילך לבקש את דוד. ואלהים מגין על עבדו שלח עכביש אחת מיצוריו ויצו עליה לארוג את מסכתה על פתח המערה; ויעבור שאול ויאמר: בודאי לא נכנס אדם הגה, שאם היה נכנס, היה קורע את הארג לקרעים, וילך הוא ומחנהו הלאה. וירא דוד, כי עברה הרעה ויצא ממחבאו, ראה את העכביש אורגת, הבין כי היא הצלתו מכף הרודף, פתח ואמר: ברוך בוראך וברוכה את לעולמים! כה נצל פעם אחרת על ידי צרעה אחת מחרב שאול, בעת עברו בין רגלי אבנר הזקופות, ולקח את החנית ואת צפחת המים ממראשתי רודפו; ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ, כי כלם ישנים ותרדמת ה' נפלה עליהם; בא לצאת, פשט בו אבנר את רגליו וכסהו, והיו כשני עמודים גדולים, ותבוא צרעה אחת במלאכת שדי ועקצה ברגלי אבנר וזקפן—ויצא. וירא דוד ויתבונן, כי כל מה שברא אלהים בעולמו לטובתן של בריות ברא ולתועלתן, ובכל עושה את שליחותו, פתח ואמר: מי יעשה כמעשיך וכגבורותיך, כל מעשיך נאים ואין נפתל בהם.

ה

ה צ פ ר ד ע *

כטר היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כנגד החלונות; וכיון שהגיע חצות לילה, היחה מנשבת רוח צפונית ומנפנפת במיתריו, והיה מנגן מאליו. ויקם דוד והיה עוסק בשירות ותשבחות לקונו עד עלות השחר.

ויהי כאשר בלה געים זמירות ישראל את זמירותיו והלוליו ויחרתם בספר התהלים אשר לנו למשמרת, זחה דעתו עליו ויאמר: אלהים אדירים, מי כמוני בעולמך אוטר שירה רבה כמוני ומי יזמר לכבודך כאשר אני עשיתי. מיד עלתה צפרדע אחת מן היאור ותגש אליו ותאמר: אל תזיח דעתך עליך בן-האדם; כי אני וכני משפחתי אוטרים שירה לפני יוצר הכל רב יתר ממך, ועל כל שירה ושירה שלנו, אנו ממשילים עוד שלשת אלפים משל. ולא ידע דוד לענות את הצפרדע דבר. ויאמר ה': ואני את כולכם אלמד לשיר, והלל ושבח נטעתי בנרון כל אשר עשיתי מעלה ומטה.

י

ח ק י ע ו ל מ **

יתפלל דוד אל ה', כי זקן ושבע לימים ותחשק נפשו לבוא בנעימות נצח: אנא ה' הודיעני קצי. ענה ה' ואמר לו: גזרה היא מלפני וחוק חקקתי בעולמי, שלא להודיע לאדם מדת ימיו ויהיה לו כל יום ויום בלי קץ. אמר דוד: אם דבר זה מכוסה מאתנו, לא אעבור גם אני את הגבול לדחוק בהסתום, אבל הודיעני נא באיזה יום מימי השבוע אמות. אמר ה': גם בזה רב בקשת, אבל אנד לך, כי הננתיך: ביום שבת תאסף אל עמך, ביום צויתי

* עפ"י ירושלמי ובבלי ריש ברכות, וזרז יתרו ופרקי שירת ** עפ"י בבלי שבת דף ל'.

כו מנחה. אמר דוד: יום קדוש בעליונים ובמחוננים אפריע אני במותי, הוסף לי על ימי אך יום אחד ואמות באחד בשבת. אמר ה': ליום הזה כבר נועדה ראשית מלכות שלמה בך, וגם זה חוק לפני: אין מלכות אחת נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא. אמר דוד: אם כן קח נא אז את נפשי בערב שבת. אמר ה': ואיך תסיג מלכות שלמה את גבול מלכותך? ולא עוד, טוב לי יום בחצרך מאלף, טוב לי יום אחד, שאתה יושב ועוסק בשירות ובתשבחות לשמי, מאלף העלח, שעתיד שלמה בך להקריב לפני על גבי המזבח. ויעל ה' מעל דוד, ודוד נשאר יושב וחושב בחקי עולם ובצרוף מעשי אלהים צבאות.

ויהי בכלות לדוד שבעים השנים, אשר נתן לו אדם הראשון משנתיו האלף, והיום יום שבת, ויבוא ציר המות לקחת את נשמתו של המלך המשורר ולא יכול לו, כי עוד מלא פיו רנון ושבת ואינו פוסק מלהודות לה' על כל חסדיו. שכל המלאך והחל לנער בענפי אילנות גנו, והקול קול לחשים. הפסיק דוד ויקם לראות מי מתהלך בנך, מיד פרש המות עליו את כנפיו וימת דוד.

ידידיה

»

המלך שלמה*

המלך שלמה בן דוד, אשר בו בחר ה' להושיבו על כסא המלוכה, ויגלה לו צפוני סודות ויחנכהו בחכמה בינה ודעת, וישפך עליו הוד והדר וזן וחסד על פניו, היו לו הרבה שמות, כרב המתנות, אשר בידו, וכרב האור היוצא ממנו ומחכמתו לכל בני ארצו וגם לשאר הארצות והמדינות. ידידיה היו קוראים לו, על שהיה ידידיה, והיה אוהב אותו מלך העולם ה' צבאות שמו; שלמה הנה שמו, כי בימיו שכן יהודה וישראל לבטח, לא נראה אויב בארצם וירב השלום; גם איתואל היה שמו, בעבור כי רוח-אלהים בו ובו באה ואתאה חכמת האל; יקה היו קוראים אותו, על כי היה רב ושליט וכל מלכי ארץ נוטנים לו כבוד.

בידו היו כל המפתחות לשערי חכמה בינה ודעת; הוא ידע בשיחות חיות ועופות, בדרכי הבהמות ובטבעי העצים והשדות. הוא היה מונה מספר לכוכבים, צופה ויודע בתכונת השמים וכל צבאם, ואין כל נסתר מעיניו. הוא היה מושל משלים, פותר חידות, מפענח נעלמות, ומגלה סודות אין קץ!

והרב חכמתו של שלמה מחכמת כל בני קדם ויחכם מאד, וידבר רמות על העצים, אשר ברא האלהים בעולמו לטיניהם; וידע מטבעי הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יצא בקיר. ויבאו כל חכמי העמים לשמוע את חכמתו ולתהות על קנקנו, וימצאו כי לא

* על פי תרגום שני.

הוגד להם אחת משבע. יסיו אין לשער, לתבונתו אין ערוך. ולא היה כמוהו מלך חכם, נשגב ורב תבונת, למיום מלך על בני אדם.

ב

כסא המלך*

ויעש חירם מלך צור, אשר חכם לכו ככל מלאכת מחשבת, למלך שלמה כסא רם ונשא, יפה ונעלה. ויעש את הכסא משן גדול ויצפהו זהב טהור מופז, וישבץ אותו באבני לשם ופסדה, אחלמה וברקת וככל טיני אבנים טובות. אולם הכסא, אשר ישפט שם, והוא אולם המשפט, ספון היה בארז מהקרקע עד התקרה; ושש מעלות לכסא וידות מזה ומזה על מקום המושב, ושנים עשר אריות עומדים שם אצל הידות, ולעמתם שנים עשר נשרי זהב מעבר מזה: אריה לעמת נשר, ונשר לעמת אריה, יד ארי זהב בימין לעמת כנף נשר זהב משמאל; וכנף נשר זהב בשמאל לעמת יד ארי זהב מימין. עומדים גם שני אריות זהב על שש המעלות מזה ומזה, על המעלה הראשונה עוד עומד שור זהב, ולעמתו אריה זהב, על השנית זאב זהב ולעמתו רובץ גמל זהב; על המעלה הרביעית ידאה נשר זהב, ולעמתו טווס זהב; על החמישית חתול זהב ותרגול זהב מזה ומזה; ועל הששית מרחף גן של זהב ולעמתו יונה של זהב.

וממעל לראש הכסא שחולה מטרת זהב מקשה, ויוצאים ממנה שבעה קנים מעבר מזה, שעליהם מצוירים היו אבות העולם: אדם, נח, שם, אברהם, יצחק, יעקב ואיוב, ושבעה קנים מעבר מזה, עליהם חרותים שבעת החסידים, ואלו הם: לוי, קהת, עמרם, משה ואהרן, אלדד ומידד. ומתחתית המטרה כד זהב ומלא שמן זית ואנן זהב מלא שמן זית; ועליהם מצוירים בני אהרן נדב ואביהוא ועלי ובניו. וגפני זהב תחתיהם עושים צל להמלך שלמה.

ושני מושבי זהב על ידי-הכסא, אחד לכהן הגדול ואחד לסגן הכהן; וממעל להם קבועים שבעים כסאות למשפט, והטה מושב לשבעים הסנהדרים. וכשעולה המלך על כסאו וצועד על המעלה הראשונה, שור הזהב מעלה אותו למעלה השניה; הזאב מוליך אותו למעלה השלישית; הנמר למעלה הרביעית; הנשר למעלה החמישית, וחתול-הזהב למעלה הששית ויושב המלך על מקומו; ובא שוב הנשר הגדול ומשים כתר מלכות בראשו. תנין גדול של זהב, שהוא תקוע בהכסא, מתגלגל והולך, ויונה יורדת מן העמוד ולוקחת ספר הברית, אשר בו כתובים כל החקים והמשפטים ונותנת בידו, והוא היה עמו כל ימי חייו וקרא בו והוסיף חכמה ודעת.

ג

נוסח אחר**

שלמה המלך המליכהו הקדוש ברוך על התחתונים, כשם שמולך הוא על העליונים;

* על פי הנ"ל ועוד מקורים.

** עפ"י כסא ואיגודותיו של שלמה המלך, בית המדרש חלק חמישי, סדרש אבא גריון

פרק א' ועד.

וכסא עשה לו בתחתונים כדמות כסא בעליונים. מה בכסא הכבוד של מעלה דמות ארבע חיות: אדם ואריה, שור ונשר, אף בכסא שלמה דמות אדם ואריה, שור ונשר, וגם בו אופנים וחיות; ובכולם מהור נגד פמא, השור עומד למול האריה, הצבי מול הדוב, הכבש מול הזאב, היונה מול הנחש.

וברצות שלמה לעלות על כסאו, נוטלו השור ומנהלו להארי, הארי נותנו לאיל, האיל לנמר, הנמר לכבש, הכבש לזאב, הזאב לצבי, הצבי לדוב והדוב ליחמור; ושם סמעה מעל המעלות קתדרה של זהב, כולה משובצה באבנים טובות ומרגליות; וממעל לה מעשה רקיע מעין לבנת הספיר.

ושבעים אלף קתדראות של זהב סביב לכסא, ששם ישבו כל חכמי ישראל ותלמידיהם, כל הכהנים והלויים, הנשיאים והשופטים. ושתי קתדראות של זהב ממעל להן, אחת לנתן הנביא ואחת לבת-שבע, אם המלך.

והביאו לפני שלמה וכסאו כל דבר קטן וגדול; ובפסקו את הדין, דין אמת לאמיתו, היו האריות והחיות מלחכים כפות רגליו וקוראים ואומרים: המלך שלמה ברוך! וענתה רוח הקודש: גם ברוך יהיה! והעומדים והיושבים עונים ואומרים כאחד: תכון מלכות בית דוד לעולמים!

שלמה ומלכת שבא

* א

המלוך שלמה בן דוד בן ישי על כל הגוים ועל המדינות, וגם על חיות הארץ ועוף השמים מלך ועל הרמש הרומש על הארץ; וכולם מביאין לו מנחה ושולחים את נשיאיהם לדרוש בשלומו. ויהי היום ויבוקש בין הבאים זיז-שדי, והוא תרנגול הבר, בהגיע עתו לעמוד לפני המלך ואינו. ויקצוף המלך עליו ויצו להביא אותו לפניו — ויבוא. וידבר אליו שלמה קשות: למה לא באת ביום פקודתך? ואתה ידעת את יכלתי ורב ממשלתי, כי בידי למחות את שמך מעל פני האדמה. ויען זיז-שדי ויאמר: חנני, המלך, לא מרוע לב אחרתי לבוא, כי דאיתי במדינות רחוקות לראות, אם יש גוי וממלכה, אישר לא שמעו שמע מלכי, ואבוא אל מדינת קיסור בארץ המזרח, אדמתה זהב והכסף מושלך שם בראש כל חוצות; עצי השדה שתולים שמה מששת ימי בראשית ושוחים מים מגן עדן. ושם גוי עז, כולם גבורי חיל, לובשי קשת, ואשה אחת מאד חכמה מולכת עליהם. אם על המלך טוב, אדאה שמה שנית ואקרא להמלכה ההיא, כי תבוא ותשתחוה לפניך ותשמע רוב חכמתך. ויאמר המלך: טוב אשר דברת, ויצו להסופרים לכתוב אגרת למלכת שבא, ובה כתוב לאמר: „מנאי מלך שלמה, מלך המלכים, יושב אני על כסא דוד אבי, אשר בו בחר אלהי השמים והארץ ויברת עמו ברית עולם, והכל הכניע לרגלי. שמעתי מארצך

וממשכיות ארצך ואומר לקרא אותך אלי, למען נדבר יהד על צפונות ארצותיני; ואם מאן תמאן, לבוא אלי, אשלח עליך הטוני חילותי, ויחריבו את כל אשר לך".

ויקשרו את המכתב הכתוב עלי גליון בכנף זיזישידי, ויעף הוא ומחנה רב מחבריו לעיר קיפור, אשר במדינת שבא. ויהי לפנות בקר אחד, ותצא מלכת המדינה להשתהות לשמש, כמשפטה יום יום, והנה חשכו השמים מצל העופות ותירא. עודנה נצבת, והנה עף אליה תרגול הבר, וימסר לידה את האגרת. ויהי בקראה את הדברים הכתובים אליה ותחזק בבגדיה ותקרעם. ותקרא לכל שריה הגדולים וראשי הפרתמים ותאמר: קראו את אשר כתב לי מלך אחד מארץ רחוקה. ויענו כולם בקול אחד: אל תשמעי בקול המלך המתיהר הזה, כי אתנו השמש וכל מלכת השמש. ושם חכם אחד חוזה בכוכבים, ויגיש הוא אל המלכה ויאמר: אל נא תכעסי עלי, אם אומר, כי לא כמחשבות שריך מחשבותי; רואה אנכי מרחוק כוכב המלך הזה ככוכבא דשביט, ואל נא תמרו את קולו, כי בשם אלהיו ידבר, הגדול טאלהינו. ותשמע המלכה לו ותצו להכין אניות חדשות מעצי ברושים ולהסעיגן בכל מיני אבנים טובות ומרגליות וילדים לבושי ארגמן מטראה צבע אחד, כולם עלדו בשנה אחת, בחדש אחד, ביום אחד וברגע אחד, ותשלחם ירושלימה לקדם את פני המלך שלמה, ואגרת מסרה לידם ותכתוב בו את הדברים האלה לאמר: „מנאי מלכת שבא למלך העברים שלום! את דברך, אשר שלחת ביד הרצים שלך, קראתי בספר, ואומר לבוא אליך לנסות אותך בקדות, לראות אם באמת כנים דברי חכמתך". ויבואו השליחים הרבים אחרי שבע שנים בשערי ירושלים, ותהום העיר למראה הבאים ונראים כשירת תאומים לחנם וליסים; ואחריהם באה המלכה בעצמה ותשב על גמל ותרכב לפני שער המלך, ותפעם רוחה למראה כל ההוד וההדר אשר לפניה. וכשמוע המלך שלמה, כי באה המלכה מארץ הרחוקה, שלח את בניהו בן יהוידע לקראתה ופניו מאירים כאור השמש. ותאמר המלכה: זה הוא מלך העברים, ובקשה לרדת מעל הגמל. ויאמר לה בניהו: רק עכר המלך אני. ותאמר לשריה, אשר לוו אותה על דרכה, עוד לא ראיתם את האריה, כי אם רבצו. — יתר הדברים, איך קבלה המלך בארמון של זכוית, ואת הקדות הקשות, אשר שאלה אותו, ואת פתרוטת שלמה, הלא המה כתובים בספרי המשלים והזכרונות, אשר לבני ישראל.

ב *

ויהי בעת אשר באו שרי החיות והעופות להשתחות לפני המלך שלמה, ויפקדו ולא נמצא תרגול חבר ביניהם. ויכעס המלך ויאמר: חי כתרי, כי אם לא יבוא הנה ולא יגיד לי מעם נכון על העדרו, כי אז אקרעהו לגזרים ואשליך את נבלתו על פני האדמה. ויבא התרגול וישחטח לרגליו ויאמר: שאני, אדוני מלכי, לא בעול וכמעל עשיתי זאת, כי אם עפיתי בארצות השמים ומצאתי מדינה אחת רחוקה, והיא שבא, ובה מולכת מלכה אחת חכמה, יושבת ושופמת את עמה על כסא שן, ועבדו בני עמה אותה ואת

* על פי הקראן סדרא ריני.

השמש יחד, שאותה יחשבו לאלהים, ולא ידעו כולם מאלהי האמת היחיד, שעשה את השמש ואת הירח יחד ואת האנשים יושבי מטה; אין זאת כי אם מעשה ידי השמן, אשר התעה אותם מני דרך. ויאמר המלך אל התרנגול: הבה אנסה, אם כנים דבריך. הא לך האגרת הזאת חתומה במבעתי ודאה לארץ ההיא ומסור אותה להמלכה ההיא. ויעש בן וירם את כנפיו ויעף, ויבא אל ארץ שבא וימסור את האגרת להמלכה ותקרא בו. ותאסף כל שריה וחורי הארץ ותאמר להם: בזאת וכזאת כתב לי המלך שלמה, מלך העברים, היושב בירושלים, כי אבוא אליו ואכרות עמו ברית שלום, הועצו יחד מה לעשות, כי לא אוכה לעשות בדבר הזה לשבט ארצי ולהסדה לבדי. ויענו אותה השרים לאמר: מלכה גדולה, הן אמנם כחננו אתנו כגבורי-היל, אבל הממשלה נמסרה לידך ועשי את כטוב בעיניך. ותצו המלכה להכין אניות רבות ולשים בהן מכל טוב הארץ ותשלחן מנחה למלך ירושלים; וכראות המלך את המתנות הרבות, אשר בידי צירי השבט הרחוק, ענה ואמר: הלהעשירני אתם באים? ורב בידי מאשר נתן לי אלהי. וימאן לקחת, ותבוא המלכה בעצמה ירושלימה, ותמצא את המלך שלמה יושב באולם של זכוכית, ותרם שמלחה, בחשבה, כי פה אך מים יזולו. ויאמר לה המלך, אך זכוכית תקיפני. ותבוא ותשתחוה לפניו ותאמר, עתה אני מכרת אותך ואת גדולת אלהיך.

עוֹד טַאגְרוֹת שְׁלֵמָה

א

שְׁלֵמָה וְנַעֲמָה *

ושלמה בן דוד, אשר ישב על כסא אביו אחריו, התחזק בממלכתו וימשל בכל הממלכות מן נהר פרת ועד גבול מצרים. ותרב חכמתו מכל בני קדם, ויבאו כל העמים לשמוע חכמת שלמה, וכולם מביאים לו מנחה. והוא היה שם בכל יום לרקייע לשמוע רזי עולם, ולא פחד לבו מכל, וימלוך על העליונים ועל התחתונים.

ויהי כאשר רם לבנו גם הוא, ויגבור עליו מלך השדים ויקחהו מעל כסאו רב הפלאים וישאהו מהלך ארבע מאות פרסא הרחק מעיר ממלכתו. ושם לא ידע איש ממנו, שמלתו בלחה עליו; ויהי סובב מעיר לעיר במקלו, והיה כי ירעב ויבקש לחם. ותשאנה אותו רגליו לארץ עמון וישב שם בעיר המלך, ויקחהו מלצר המלך ושר הטבחים לעבד לו, וישרת אותו, ויעש את מלאכתו באמונה. ומאותו היום, שבא שלמה אל המלצר, שלח ה' את הברכה בהתבשילים והמטעמים וינעמו יותר לחך המלך, מאשר עד כה. ויפלא הדבר למלך, וישלח ויקרא לשרו ויבקשהו לברר לו את סבת הדבר הזה. ויען השר ויאמר: אדוני המלך יחיה, איש זר מעם זר בא אלי ומידו הברכה, וישמור המלך את הדבר בלבו.

ולמלך בני עמון בת יחידה, ושמה נעמה, והיא יפה עד למאד ואין כמותה בכל הארץ. ותרא הנערה פעם את עבד המלצר, והוא יפה תואר ופניו המפיקים עצב לקחו שכי כל לב, ותחשק יפיו בלבה. ותבא ותניד לאביה: תנה לי את האיש הזה לאיש, ואם לא מתה אנכי.

ויחר הדבר לאביה מאד לתת את בתו לנכרי; ויאמר לה: אם גם ישרים מעשי האיש הזה, אבל עני הוא, ובידו אין כל, ואיך אתן אותך, בת מלכים, לו לאשה ולי אין בן, ובמותי הן תירשי את את כסאי. וידבר על לבה, ותמאן לשמוע בקולו ותבך כל היום. ויהי כי לא יטול המלך לשלוח יד בבתו ובאהובה, ויגרשם יחד אל המדבר ויאמר: יכלו ויאבדו שם שניהם, ועיני לא תראינה לא באהבתם ולא במיתתם.

וימן להם ה' במדבר מזון ומחיה, ויזכר לשלמה את חסדי אביו וישיב אותו לכסא מלכותו; ויבוא ירושלמה וידתג את נעמה חג נשואיו ברוב פאר והדר, ותלד לו את רחבעם,

* על פי מעשה בבית המדרש תור שני.

ויבטיח אותה, כי הוא אך הוא ימלוך אחריו. ויהי הדבר כן. ויהי במותו וימלוך רחבעם תחתיו, הוא רחבעם שביטיו נחצו יהודה וישראל.

ב

מעשה הנמלה*

וימליך ה' אלהים את שלמה המלך על כל הגוים והלשונות, על כל ארצות העולם ועל כל נפש חיה ממעל ומתחת, ויהיו לו ארבעה שרים ראשיים, אשר עמדו לימינו בממשלתו הרחבה, הלא הם: אסף בן ברכיה מבני אדם, רחיטט מממלכת השדים והרוחות, שר החיות האריות, ושר העופות הנשר בשמים. ויעש לו שלמה אדרת גדולה ממשי ירוק מעשה ארג זהב, ארכה ששים מיל ורחבה ששים מיל; וישם בה כל מיני מגדים וכל צרכיו, והיה שט בה עם עבדיו והמזון משרתיו באויר. בבקר היה אוכל בדמשק, ובערב סעד במדי הרחוקה. לפעמים הוא רוכב גם על הנשר בעצמו ובא לתדמור במדבר ביום אחד. לא היה דבר בעולם, שלא השיג ואין כל נסתר מהשגתו ויכלתו. אז נאה לבו ואמר: מי עוד כמוני ומי גדול ממני בעולם? בא הדבר, שפעם אחת נח באדרתו אצל נחל אחד וירא משפחת נמלים רצות לעבודתן, ואחת אומרת לחברתה: מהרו להכנס למלונכן, למען לא יכלו אתכן חילותיו של שלמה מלך ירושלים. ויחר אפו ויאמר: מי היא זאת אשר הזידה לדבר על אודתי ככה? ותבוא מלכת הנמלים ותדבר רבות: ישא המלך לנו. ויאמר לה, מה שמך, כי אדע! ותאמר: מחשמה שמי. ויאמר: שאלה לי אליך. ותאמר: לא טוב שיהיה השואל למעלה והנשאל למטה. וירימה על ידו וישב על כסא וישאלה לאמר: הגידי נא לי, אם אמנם תדעי גדולה יותר רבה מגדולתי בעולם. ותען ותאמר: לו לא הייתי רבה ממך, כי אז לא זמנך מלכו של עולם, שתשאני על כפיך. ויהי הדבר למשל: שלמה המלך חכם מכל אדם, ומיטיו לאנצחתו אלאהבריה היותר קטנה בממלכת החי.

ג

ההיכל הסגור**

פעם אחת הלך שלמה המלך ומתי סודו למגיל סביבות ירושלים, ועמו גם שרו אסף בן ברכיה, גם שר השדים, וישאם הרוח לארץ רחוקה, רחוקה מאוד. והגה מרקלין אחד נפלא לפניהם, והוא כולו זהב, עמודיו זהב, גגו זהב וגדרו זהב. ויאמרו לבוא בתוכו, ולא מצאו כל שער ופתח, גם חלונות אין, והוא עומד אלם בכל הככר שהוא, אין יוצא ואין בא. ויעל שר השדים לראש המגדל, וימצא שם נשר זקן לימים, ויקרא אותו למלך, ויבא ויתן שלום למלכו ויאמר לו המלך: מה שמך? ויאמר: אלינאד שמי. ויאמר לו: בן כמה שנים אתה? ויען ויאמר: בן ת"ש שנים אנכי. ויאמר לו המלך: התדע מבוא לטרקלין הזה? ויען ויאמר: חי נפשי, כי לא ידעתי, אבל יש לי אח גדול ממני מאתים שנה, אולי ידע הוא, ויצו המלך להשיבו למקומו ולהביא את אחיו. ויבא גם זה

* עפ"י בית המדרש חדר חמישו. ** עפ"י ביתח"ד חדר הגיל.

ושמו אלעוף ויאמר שירות ותשבחות למלך. אמר לו שלמה: הירעת מבוא למרקלין זה? ויען ויאמר גם הוא: לא ידעתי מזה, אבל יש לי רע ישיש, והוא זקן ממני ת' שנים, אולי אתו דבר צפון. ויביאו את השלישי, אליהעמר שמו, והוא בן אלף ושי' שנה ועיניו כבדו מזוקן, ויאמר יחי המלך. וישאלהו שלמה: הגד, התדע מבוא למרקלין סגור זה? ויאמר: חי נפשי כי לא אדע, ומימי לא ראיתי איש בא אליו, אבל זקני ספר לי, כי בימי עלומיו היו באים שמה בפתח מערה, רחוקה חצי מיל מלפני המרקלין. ויצו המלך שלמה ויחפרו במקום אשר סמן, וימצאו דלת ברזל ישנה-נושנה ועל הדלת כתבת ישנה, וינקו את האותיות ולא ידעו את הלשון. ויגש שלמה, שידע כל שבעים לשון, ויקרא את הדברים האלה: דעו, בני אדם ויושבי חלד, שאנו ישבנו במרקלין הזה ימים רבים, וראינו בטובה יותר מכל בן-אדם על פני האדמה; וכשבאו לנו אחר זה שנות רעב, היינו טוחנים מרגליות ללחם, ולא הועילו לנו. כה ירדנו שאולה ואת מעשי ידינו הנחנו לגשרים.

ויצו שלמה להסיר את השער הראשון של נחשת, ועליו כתוב: לא יבוא שום אדם במרקלין זה, כי אם נביא או מלך. וליסין השער ארון קטן של זכוכית, ושמה צדורים מפתחות הרבה. ויקח שלמה ויפתח את השער של נחשת, ואחריו שער של כסף, ואחריו השער של כסף שער של זהב; ויפתח אותו ויבוא להיכל גדול בני כנפה, ואבנים טובות מאירות בו. וטן ההיכל בא לשורת הדדים יפים, כל חדר יפה ממשנהו; ועל הקירות מצוירות תמונות מכל מה שיש בים וביבשה. ובכל חדר כתבת, וכל כתבת מכילה דברי תוכחה ומוסר. בחדר אחד כתוב: בן אדם, לא ישקר בך הזמן; בהשני קרא לאמר: לאט לך, בן אדם, ואל תמהר במעשיך, קח לך צדה לדרך מבעוד יום, כי אתה לא תשאר על פני האדמה ולא תדע יום מותך. והי בבואו לחדר האחרון, וירא והנה מבוא לאולם מפואר; ובצעדו על המפתן, נשא עיניו וירא צלם אדם יושב על כסא שן, ועל חזהו חשן, ועל החשן כתוב: אל תקרב הלום! ויאמר לגשת אליו, וירעש הצלם, ואש יצאה מנחיריו, ויקרא שלמה את שם-המפורש, ויפול הצלם על פניו, ולא נותרה בו נשמה. ובמשענת הכסא גם בן כתובים דברים, ויקרא בו שלמה את הדברים האלה: אני שדאר בן עאד מלכתי על אלף אלפי מדינות ורכבתי על אלף אלפי סוסים; והיו תחת ידי אלף אלפי מלכים, והרגנתי במלחמותי אלף אלפי גבורים, וכמרקלין הזה עוד היו לי למאות ולאלפים, ובהם חדרים ואולמים אין מספר; וכולם לא הועילו לי ביום מותי. יצא שלמה ודרש: הבל הבלים, הבל הבל!

עוד אנדות

*

התכריכים*

ויתחתן שלמה אחר הדברים האלה גם את פרעה מלך מצרים, ויקח את בתו לאשה

* עמ"י מדרש במדבר רבה סי"ט.

על נשיו, ויביאה אל עיר דוד אביו ברוב פאר והדר. ויהי ונח-דברים בין עבדי המלך פרעה ובין עבדי שלמה. הללו אמרו, כי חכם פרעה מכל המלכים אשר בארץ; והללו אמרו, כי שלמה יגדל ממנו.

ויהי כאשר החל שלמה לבנות את בית האלהים, לא הסתפק בחרשים ובאמנים אשר נתן לו חירם מלך צור. כי גם למצרים שלח לבקש שמה חרשי ברזל ונחשת, כי יבואו לירושלים לעבוד עבודת הקדש. ויאסף פרעה את חרמוטיו ויאמר להם: צפו בכוכבים וראו, מי ומי מהאמנים בארצי ימותו באותה שנה? כונו במזלות ובעתים ונקבו לי בשמות את אלה האמנים, הצפויים אלי מות. ויעשו כן, ויקבצם פרעה וישלחם באניה אל ארץ-יהודה, ויבואו ירושלימה, ויבאו לפני המלך שלמה וישתחוו לו ויאמרו: עבדיך אננו, נכונים אננו לעבודתך. צפה שלמה ברוח-הקדש, את אשר עשה לו פרעה; ויצו גם הוא להביא לכל אומן חכריכי מתים וישיבם כך למצרים. וישלח לפרעה לאמר: האם אין קברים בארצך, כי שלחת לי את מתוך? וידע כל העם, כי גדולה חכמתו עוד מחכמת מצרים.

ב

אשמדאי*

ויהי כי נגשו לבנות את בית האלהים, ויסקוד שלמה, ויסיעו אננים גדולים ליסוד הבית; ולא יכלו להקציען במגרה ובברזל כמשפט התורה: לא תניף עליהם ברזל! ויקרא לחכמים וליודעי העתים ויאמר להם: איך עישר את האבנים ואיך געשן מחומבות וראויות לבנין, בלי הקצעת אומן. ויענו ויאמרו לו: מלך אדיר, בריה אחת יש בששת ימי בראשית, ושמיד שמה, אין כל דבר קשה יכול לעמוד נגדה, ואם תניחנה על האבן תקוצע; בה השתמש גם בצלאל חכם החרשים, בעשותו את החשן ואת האפד; בצפריניה עשה קיום על האבנים, הניחה שם ונתבקעו מאליהם. וישאל שלמה באורים-ובתומים: איה מקום השמיד עתה ואיפוא מצא לו מעון? השיבו לו: אשמדאי מלך השדים שומר עליו באחד מהרי-החשך. ויקרא המלך את בניהו בן יהודע עבדו הנאמן, ויתן לו שלשלת של ברזל, ששם המפורש חקוק עליה, ויאמר לו: לך והבא לי את מלך השדים. ויקם בניהו וילך במצות מלכו עד סמוך להרי-החשך; וירא שם אילן גבוה, ויעל עליו לראות, מה יקרה. וישא את עיניו וירא, והנה ענק גדול הוזה שוכב, לו שני גבין, ושתי שדראות, קרן במצחו ומנחיריו תצא אש, ויאמר בנפשו, כי זה הוא ארון הרחות! וישליך עליו את השלשלת ויסובב ראשו ויאסרהו. וייקץ הענק ויתעורר וינסה לנתק את המבעות השלובות ולא יכול; וירקע ברגליו ויתגעש, וחתום הארץ. ויתחזק בניהו בשם ה' ובשם מלכו ויוביל את השבוי בעל-כרחו לארץ-יהודה. כל תחבולות האשמדאי, להמלט ולהתגבר על מנהלו, לא הועילו לו, וירא ויאמר: ישנם בני-אדם, שעוד שגבה ידם ממני, ואני לא ידעתי. ויסגשם בדרך עור אחד תועה ואיש שותה שכור, וירם אשמדאי ברגלו את הכושל ואת פני העור הטח אל המסלה הישרה. ויבאו במלון אחד, ושם משוש תתן וכלה.

* על פי בבלי גיטין דף ס"ח.

ויאנח השד. וילכו הלאה ויראו בן־אדם מכין לו מנעלים חזקים מעור אחד, למען תשתמרנה שבע שנים, ויצחק אשמדאי. וישאלהו בניהו את פשר הדברים האלה, ויאמר אשמדאי: העור שפגשנו, צדיק גמור היה, והשכור שראינו, היה רשע גמור, ואמרתי להשות את הצדיק עם הרשע. במקום המשתה צפיתי לאחור וראיתי, כי החתן ימות אחר שלשים יום, ואנו לך כרגע. לבעל המנעלים הזה צחקתי, יען כי אדע, כי היה יחיה אך שבעה ימים. ויתפלא בניהו על חכמתו ויאמר: חכם הוא גם להרע גם להטיב. כה באו לירושלים. ויובל אשמדאי אחר שלשת ימים לפני שלמה. ויקבל לפניו אשמדאי ויאמר לו: אני מלך ואתה מלך, למה הרגזתני להעלות אותי ממקומי, וכבר לך ארצות ובעלי ברית למדי. ויען שלמה אותו: איני מבקש ממך, רק כי תמסור לי את הנריה הקטנה שמיר, אשר ברשותך. ענה אשמדאי ואמר: איני אדון עוד לשמיר, כי מסרתיו לשר של ים. קראו לשר של הים, ויאמר: גם בידי כבר אינו, עוף אחד ישנו ודוכיפת שמו, והוא ישמור עתה עליה. בקשו אתרי הדוכיפת ומצאו אותה מקנת על גבעה אחת, שממנה ממקומה ואמנם — השמיר היה מונח שם. לקחוהו ושמו אותו על גבי האבנים הגדולות, והוא מבקע אותן ומשכלל אותן לבנין; ועל זה נאמר, וכל כלי ברזל לא נשמע בהבית בהבנתו. וירא אשמדאי את גדולת המלך שלמה ותפארת מלכותו, ויתקנא בו ויאמר להחליף מלכותו בהרייחשך במלכות ירושלים. ויקסם — התלבש בתבנית המלך, ישב על כסאו, ואותו הביא בקפיצה אחת ר' מאות פרסה הרחק מעיר הכירה. והיה המלך שלמה הולך בבלואי בגדים, מחזיר על הפתחים וצועק: אני שלמה! אני שלמה! ויחשבוהו לשוטה. ואשמדאי מלך תחתיו, דבר בלשונו, השתמש במנהגיו, וגם ידע לדון בתכמה וברעת כמוהו. וגם ראשי הסנהדרין, שחכמתם עולה על כל, לא הכירו בו ולא הכדילו בין הסהור ובין הטמא. ויהי כי קצרה רוח שלמה מעניו וממרודו ויתכוץ לבו ויאמר: מלך העולם! זה לא כביר מלכתי על ארץ רבה וגדולה, לא היה קץ לאוצרותי, והכסף היה נחשב בארצי כאבנים; ועתה אין בידי כל, צפוי אני לחסדי אדם וללחמם, ואני מלך רק על מקלי. מיד זכר לו ה' את חסדי דוד אביו, גרש את אשמדאי למקומו ואת שלמה השיב על כסאו. אז ידע שלמה חליפות החיים וחיונם ויחבר ברב השכל את הספר משלי שלמה.

מעשיות

מימי שאול, דוד ושלמה

* א

בימי שאול מלך ישראל חי איש עשיר זקן ושבע ימים, ולו אשה יפה ונאה ביותר, שלקחה את הלבבות בחנה, ויהי כי מת בעלה והגיח לה כל עשרו ורב אוצרותיו, ותירא מפני שר העיר, אשר נתן עיניו בה משכבר הימים, פן יקחנה בתוקף יד, כדרך הימים ההם. מה עשתה? לקחה את כל הכסף והזהב אשר בביתה, שמה אותם חלק חלק בכדים גדולים, ועליהם נתנה דבש חי ומתוק, והפקידה אותם ביד אחי בעלה, אשר התרועע עמו תמיד, ותחשבהו לאיש ישר ונאמן רוח. ויהי כאשר מסרה את הפקדונות היקרים בידי זה, ותעש את דרכה בלפ ותברח מפני השר אל מחוץ למדינה. ותשב בארץ הרחוקה ההיא ימים רבים.

ויהי אחרי צאת האשה היפה מארץ העברים, וישיא אותו השומר את בתו לאיש, ויהי בהכינו צרכי הסעודה ויחסר דבש להאורחים. וילך וימעל בהפקדון אשר בידו וישאב מן הכדים לוגי דבש. ויהי בקחתו את הדבש, התנוצץ פתאום הזהב מתחתו, ויתן ידו מפה, והנה על קרקע הכדים מטבעות זהב וכסף. מה עשה? מיד הריק כל הכדים, שם את הזהב בכליו, ואותם מלא אחרי כן דבש עד גדותם כבראשונה; ולאנדע, כי נגב את אשר היה ספון בהם.

לימים מת אותו השר, אשר צדה אחרי האשה האלמנה לקחתה. ותשמע בגולה את דבר מותו, ותמהר לשוב לארצה ומולדתה, שלזה התגעגעה תמיד, ותבא לארץ יהודה ותשב לעירה, ותמהר אל האיש, אשר הפקידה בידו את כדי הדבש; והוא גם מסרם לה אחד אחד, באין נגרע. ותקח האשה את הכדים ותביא אותם לביתה; ויהי בפתחה אותם, והנה ריקים הם מכסף וזהב, וכל אוצרה הרב נגזל נגזל. ותתן את קולה בבכי, ותלך הלך וצעוק לשופט העיר, ותספר לו את הדברים, אשר קרו אותה. ויאמר השופט אליה: בתי, היש לך עדים, כי כנים דברייך? ותאמר: לא אדוני. ויאמר לה: מה אעשה לך בלא עדים; לכי אל שאול מלכנו, אולי הוא ידין דינך, ויוציא כאור משפטך. ותקם הנגזלה ותבוא לחצר המלך ותעמוד לפני נשיא ישראל, ותספר לו את אשר קרה אותה, ואיך נגזלו מאתה כל מחמדי בעלה. ענה הנשיא ואמר: לכי בתי אל הסנהדרין, אשר בבית-אל, והם ירווך את המעשה אשר תעשי. קמה והלכה לפני שבעים הזקנים ונשיאי

הפנים וחדר באזנם כל הדברים אשר דברה באזני שאול והשופט. ויאמר לה ראש הסנהדרין: כן דברך פלונית בת פלוני, כי נשמע, אבל מי ילמדנו ומי לידינו יתקע, כי אמנם כן עשית וחשימי זהב וכסף בכדי הדבש? העידי עדים בדבר ונאמין לך. ענתה האשה בתום: אין לי עדים בדבר, ואני אמנם עשיתי הכל בערמה מפני פחד השר עלי. ויקומו ראשי הסנהדרין ויענו את האשה דבר: מה נעשה לך, ואין לנו רשות לדון דינין שכלב. אך על פי עדים יקום דבר. ותצא האשה בפחיתות מפני הסנהדרין, והיא עזובה ואין איש מושיע לה.

ויהי בשובה אל ביתה, והיא הולכת הלך ובכה, ותרא נער קטן מצחק את הנערים, והוא אדמוני ויפה תואר. והוא היה דוד, שהיה אחר כך למלך ישראל, וימצא הנער חן בעיניה, ותפנה אליו ותאמר: בני אהובי, כך וכך קרה לי בארץ נחלתנו, ואין מי שיוציא את משפטי בדין. נכמדו רחמי דוד עליה, ויאמר לה: אם עליך מוב, שובי אל חצר המלך ואמרי לו: הבן הקטן של פלוני בן פלוני אומר לתת עצה להוציא כאור משפט. ותשב האשה אל המלך שאול, ותאמר אליו: שא נא לאמתך, כי אבוא לפני אדוני עוד הפעם, גם הסנהדרין לא ידעו להוציא גזל מיד עושקו; אבל נער אחד פלאי פגשתי בדרך, והוא שלחני אליך לאמר, שהוא יודע פתרון הדין הזה. ויאמר שאול: יבוא לפני, ויטהרו עבדיו ויביאו את הנער דוד לפני שאול. ויבא וישתחוה לפני המלך אפים ארצה. ויאמר אליו שאול: קום והגד דבר, כי הן שמעתי אותך מתפאר לדעת מבוא למשפט האשה הזאת, ואתה למדני את תורתך ואדע. ויבז לו בלב. ויען הנער ויאמר להמלך: אם תתן רשות, אדוני מלכי, לדבר, אכטח בקוני, כי אדע אז מה לעשות. ויאמר שאול: לך עמדה והוציא כאור משפט, אם תוכל! הלך דוד עם האשה, ויצו אותה לקחת את כדי הדבש ולהריקם בכלים אחרים, ויבואו יחד עם הכדים הראשונים לפני השומר, ויאמר דוד אליו: הכר נא את הכלים האלה, האם אלה היו בידך? ויאמר האיש: הן! לקח דוד את הכדים וישברם לפני קהל, וימצאו בשברי הכלים עוד הרבה זהובים, שגדבקו אל הצלעות, ולא ידע הגנב מהם לקחתם גם הם. מיד אמר דוד להשומר: מהר לך והשב להאשה כל אשר הפקידה בידך, כי אתה גנבת משלה ותשם באוצרותיך. ויחפשו בחורין ובסרקין של ביתו ויקצא כל הזהב וכל הכסף, אשר לקח מיד האשה, ולא חסר אף מאומה. ויהי כאשר שמעו ישראל וטלכם שאול את אשר עשה דוד, ויתמהו מאד על חכמתו הרבה, וידעו שרוח הקודש בו.

* ב *

ויהי באחרית הימים וידבקו פלשתים את שאול ואת בניו ויך האויב את מחנהו ואת ביתו, וגם הוא נפל על חרבו חרב גבורים, וימלוך דוד אחריו על יהודה ועל ישראל. ובימים ההם היה בארץ בנימין איש עשיר גדול מאד, והיו לו עבדים ושפחות ונכסים רבים, וירב עשרו מעושר המלך. ויהי להאיש הזה בן יחיד, אשר אהבו ויחנך את ידו

* על פי המקור הציל.

במסחר ובקנין, ויתן לו ספינה מלאה מטוב הארץ, וישלחהו לארץ אפריקה לסחר בה. וארץ אפריקה היא ארץ גדולה מאד ורחבת ידים, ויעצר שם בן העברים שנים רבות ויתאחו בה. וימת האב העשיר בינתיים, ולא זכה לראות עוד פני בנו. ויהי לפני מותו, ויקרא את עבדו הנאמן ויצוהו על ביתו ועל נחלתו הרבה ויאמר לו: בבוא בני, אשר אהבתי, ומסרת לו את כל קניני ואת כל ביתי ונחלתי ואת כל האוצרות אשר שמרתי בעבורו, ועבדתיו באמונה. ויכפיה לו העבד על הדבר הזה. ויעצם המצוה עיניו, ולא ראה עוד בגזל אשר יבוא אחריו.

והעבד איש רע מעללים היה, אוהב בצע ואין להעשיר. ויהי כאשר ראה, כי מת אדוניו, ויורש אין אתו, ויקם להחזיק בכל העושר ויתנשא לבעל האוצרות, וכל שאר העבדים תבו לרגליו ואת השפחות כבש לפלגשים. והוא אוכל מטוב האדמה, מושך בשרו בכל מיני עדנים ופזבל בשמן רגליו. עבד כי ימלוך, אין קץ לגאות לבבו ויהירותו! בימים ההם שב אותו הבחור מהארץ הרחוקה, ויסר לעיר אביו, וימצאהו. מת, ואיש זר יושב על כסאו בביתו וכל המפתחות בידו. ויגש אליו ויאמר לו: שאני אדוני, לי כל הנחלה הזאת, אשר אתה רואה, ואני בן הבית. ויבזהו העבד על הדברים האלה ויגרשהו ככעס ובחיטה. וירב הבא עם החמטן מריבה רבה, וירעשו כל בני הרחוב לקול הקמטה. כיון שראה הבחור, שלא יכול לדון עם מי שתקף ממנו, הרים את רגליו ובא לפני המלך דוד, והוא יושב על כסאו בירושלים, וכל גבורי ישראל עומדים סביבו ומשמאלו. ויגש לפני דוד וישתחוה ויאמר: המלך לעולם יהיה! איש פלוני העבד לקח את כל מטונו של אבא, כי הלכתי ממנו וישם עצמו לבן אבי ואותי יגשל מעל הנחלה, ואתה הוציא נא משפט צדק לעבדך כגודל חסדך.

ויאמר המלך להמבקש: היש לך עדים על הדבר? ויען המתחנן ויאמר: לא! אמר דוד, אם כן אין לך עלי כלום, כי לא ארץ בלי עדים, וידחפו בשכמ אשר בידו, כאשר עשה שאול לפניו. ויצא הבחור הלך ובכה, באין משפט. ויפגשהו שלמה בן דוד, והוא אז עוד צעיר לימים, ואך זה מעט אשר יצא אל אחיו. ויגש שלמה אל הבוכה ואל הצועק ויאמר אליו: מה קרה לך כי אדע, והגד דבריך ואשמע. ויספר האיש לשלמה את כל אשר קרהו עם עבד אביו, מהחל ועד כלה, ואיך גם אביו דחה את משפטו מאפס עדים. ויאמר שלמה אליו: קום ושוב אל אבי ואמרת אליו: כה אמר בנך שלמה, אשר אהבך, מסור נא את דין האיש הזה בידי ואוציא משפט לאלהי. ויאות דוד לתתני האיש שנית, ויאמר לו: כדברי שלמה בני כן יעשה. לנסותו הוא חפץ, אם אך לא יתיר הנער חנם.

וישלח שלמה, כאשר קבל רשות מאביו המלך לדון, את אחד מעבדיו, אחרי העבד העשיר ויאמר לו: האתה בן המת, או זה האיש, המכחש ואומר שהוא בנו? ויאמר העבד: כן אדוני, אך מכחש הוא ורוצה לגזול את נחלתי על לא דבר. ויאמר שלמה: איה קבור אביך? ויאמר העבד: בקצה השדה. ויאמר שלמה: אם כן, לך ופתח אותו קבר, והבא לי זרוע מאביך המת. וימדר העבד ויעשה כדבר שלמה, ויביא זרוע חתוכה מהמת, ועוד עור על הכשר. ויצוה שלמה לשני בעלי הריב להקיז ולשים את דם כל

אחד משניהם בכלי מיוחד. ויעשו גם כדבר הזה. ויקח שלמה את זרוע המת, ויסבלו כדם העבד, ולא נצבע, ויצא העור נקי; שוב לקחו וסבלו בדם הבן האמיתי, והטו כלו מטפסף דם, כי אך מעצם אחת הגם ומבשר אחד חוצבו. מיד קרא שלמה אל הבן: קום והחזקת בנחלת אבותיך; ואת העבד צוה לגר בשבטים, עד כי הודה על אשמתו בעל כרחו. וירא כל ישראל את חכמת שלמה, כי רבה; וגם על זה נאמר עליו: ויחכם מכל האדם!

*ג

ויהי במות דוד זקן ושבע ימים, וישב שלמה בנו על כסאו אחריו, ותגדל חכמתו במשל ובספר, ויוציא פתגם ברוח-הקדש לאמר: אדם אחד בעולם מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי. ויתמהו העם עליו, וגם חכמי הסנהדרין שאלו לאמר: איך ידבר קשה על כל עם הנשים, וגם בהן ישנן צדקניות ותמימות; ולא אבו להאמין לו. ויאמר המלך להשואלים אותו פשר דבר, באו ואראכם, כי כנים דברי.

ויאמר שלמה אליהם, חפשו נא בכל רחובות ירושלים אחרי איש וביתו כשרים ונאמנים, ואשר לא נמצא בהם עולה עד היום. ויעטו החכמים וראשי התורה לאמר: אין איש כשר כיוחנן הגלילי, ואין אשה כשרה ומוכנת נפש מרחמה אשתו. ויצו המלך לקרוא ליוחנן הגלילי אליו וידבר אליו בלש: ראה הנה מצאתיך טוב וכשר לפני ואשימך על שרי החיל אשר לי; אבל אם עליך טוב, לך והרוג את אשתך בלילה, והבא לי את ראשה למחר. ויטאן יוחנן לעשות כזה, ויאמר: איך אשלח יד ברעיתי שוכבת חקי, והיא לא אשמה. ויאץ בו המלך לאמר: ראה הזהרתיך על המעשה ואל תעשה מרחה למרות בני. ויתן לו חרב בידו וישלחהו לביתו. וישב יוחנן בלילה ההוא סר וזעף אל שלחנו, ולא ידעה אשתו מה לו, ותדבר אליו טובות ותאלצהו לאכול ולשתות עמה. ויהי בחצות הלילה ותישן אשתו על המטה, ויוחנן עומד עליה להרגה, וירא והנה היא שקועה בשינה עמוקה ושערות ראשה פרושות על ילדיה, וירחם עליה ויאמר אל נפשו: אם יתן לי המלך מלוא ביתו כסף וזהב לא אהרוג את אשתי, וחטאתי לשומר הברית, וישב החרב אל גדנה וישמר על יד אשתו עד הבקר.

הבקר אור, והנה שליחי המלך מהרו אחרי יוחנן להביאהו לפני שלמה עם ראש האשה הנכרת, ויבוא ויפול לרגלי המלך ויאמר: אם עליך טוב, הסר נא את ראשי מעלי, ובנפש שוכבת חקי אל נא תגע. ויאמר שלמה: הרי אדם אחד מאלף מצאתי. הניח את יוחנן בשלום וישב לביתו שמח וטוב לב.

לאחר שלשים יום, שלח המלך לדבר בסתר את רחמה אשתו של יוחנן לאמר: הגה נפש המלך שלמה השקה כך וביסוף ויאהב אוהך, אם עליך טוב, הרגי נא את בעלך חרש בחרב הזאת; והיה כי תעבירי אותו מבין החיים וקמת מיטי אבלך, ולקח המלך אותך לאשה וירים אותך על כל נשיו ופלגשיו ועמרת זהב ישים בראשך. ותאמר האשה: כן, כדברי המלך אעשה, ותאמר אל נפשה: הלא טוב לי לשבת על יד המלך הגדול, מלשבת אך עם אחד מעבדי המלך.

* על סי חניל.

ויהי בבוא הלילה, ותטיב רחמה את פניה, ותעמוד לפני בעלה בלב שמת ותחבקו ותנשקו וישבו יחד אל השלחן לאכול ולשתות ויטיבו שניהם את לבם. ויאמר הבעל אל האשה: אשתי האהובה, מה עמדך? ותאמר, אין דבר, הפצה אנכי אך כי תשתה לשכרה עתה ונפוזו ונרנן. וישמע לה יוחנן וישת בפעם הזה יותר מכדי שיעורו ויישן מיינו על המטה. כיון שראתה כן התאזרה חיל ותשלף את החרב מתערה ותך על צווארה, ולא פגעה בו, כי השכיל שלמה בחכמתו למסור לה הרב של עץ. וייקץ האיש מיינו, וירא והנה אשתו עומדת לנגדו וחרב בידה, ויתחלחל ויאמר: מה לך? ותרא כי לא תשלום בו עוד, ותפול לרגליו, ותספר לו כל המעשה עם המלך שלמה. ותכך האשה, כי נכלמה. וישכם יוחנן בבקר, וילך אל המלך ויאמר לו: למה זה צוית את אשתי עלי, ואני לא הייבתי ראשי למלך. ויפן שלמה ויאמר לחכמיו: עתה ראו את הדבר אשר דברתי לאמר, כי אשה אף באלף לא מצאתי.

* ד

להמלך שלמה היתה בת יפה מאד מפונקה בכל סגלות מלכים, ולא היה על עפר משלה בחן ובחואר, בקומה ובבינה וגם בכל מחנת הלב. ויאהבה המלך מכל אשר לו ומכל אשר חננו אלהים בו. ויהי כי גדלה הנערה והיתה ראויה לאיש, הביט שלמה במזלות ובכוכבים ובמערכות השמים לדעת ולהבין, איזה בן מלך מן מלכי הארץ יזכה בחלקה וכתרו של מי ינתן על ראשה? וירא סמל של עני ואביון אחד עולה מרחוק, וידע חבף פתרון המחזה, כי זה נבחר לבן-יוג בתו המענגה. ויחר לו מאד על הדבר הזה ויאמר: אני אשכל את ידי המזל ואראה בעליל, כי גם בו אדע להלחם ולעצור בעד משפרו. ויבנה באי אחד מוקף מהים מכל סביבו מגדל גדול וגבוה, ובתוכו עשה הרבה חדרים ואולמים, וישם בהם רב צדה ומגדנות, כדי יין ושמן וכל צרכי בני אדם לימים רבים. ויושב שם את בתו היחידה ושבעים סריסים מסריסי המלך העמיד לשומרים לראשה. ויסגור את הפתחים בדלתות ברזל, רק מעקה שם בראש המגדל, למען תשאף בו בתו רוח צח, כי התעמל. ויגזור המלך, שבמרחק ד' מילין מן המגדל לא תתקרב שום ספינה. ויאמר שלמה לנפשו: אראה פועל השם ומעשהו, אם יפיק זממו בזווגו זוגים.

ויהי אחרי הדברים האלה, ואותו העני היה תועה כלילה, "ערום ויהף, רעב וצמא", ולא היה לו גם מקום לשכב שם, וירא שלד שור אחד מושלך בשדה ויכנס בין הצלעות ויישן. ויבא נשר גדול וישא את שניהם יחדיו בפיו, ויעף למגדל בת המלך וינח שם את השוכב ויעף שוב לדרכו. הבקר אור ותעל הנערה הנגה, כמשפטה יום יום, ותרא והנה בחור עיף עומד לנגדה. ותשאל אותו לשמו ולשם אביו ולעמו ומי ומי הביאהו הלום. ויען הנשאל וישב בתום: עברי אנכי בן להורים עניים גדולים מחוץ לשערי ירושלים, וזה ימים רבים אשר לא אכלתי ולא שתיתי, מכסה אין לבשרי, ואשכב אתמול בשלד שור, ויבוא נשר ויביאני הנה, ואני לא אדע, איך אצא מזה, כי מסביב הים,

* עפ"י מדרש מובא במבוא למדרש תנחומא השלם, תוצאת בוכר, עמוד ס"ח מעבר השני.

ומעברה וספינה אין. ותקח הנערה אותו בדברו כלש לחרדה, ותרחצהו ותלבישהו, ותאכילהו ותשקהו, והתיפה מאד, ואת דבר בואו לשומריה לא הגידה. והן גם הם בחרדה לא יבואו, ואך היא יוצאת אליהם פעמים ביום.

ויהי ברבות הימים, ותכיר את צדקת לב הבחור וכינתו, כי היה מנבוני העם וגם ידע בתורת הסופרים וממשלי המשלים, ותחשק נפשה בו לאהבה אותו ותאמר: טוב לי זה התמים מעשרה בני מלכים. ותדבר הנערה אליו: אם עליך טוב, וגם כשרה אני לך כאשר כשר אתה לי ואהבתיך, קדשני נא ופרוש את כסותך עלי, כי מי לי בכל רחבי העולם והצרות אבותי יקר מבלעדך. ויאמר הבחור: לבי וכל אשר בי נתונים לך, מיום אשר ראיתך ראשונה והבטתי בזיך, ולמה זה תשאל. אמרה הנערה: אין מקדשין בכל מדינת ירושלים בלא מהר ומתן וכתובה, ואתה כתוב לי כזה עלי גליון. מיד הקיז הבחור לו דם וכתב בדמו לה דברי הקיום והברית ויקרא ויאמר: עד ה' היום, כי קדשתיך כדח וגם אתם עדים מיכאל וגבריאל. וירדו מלאכי מעל ויחתמו שמם עלי גליון, אחד מזה ואחד מזה.

מ א ח ר י ש ל מ ה

א

ב פ ש ע ש ד ה *

ותהי מלחמה ארכה בין בית שאול ובין בית דוד, ודוד הלך וחזק ובית שאול הלכים ודלים, גפלו שאול ויהונתן, אבינדב ומלכישוע על הרי גלבוע, ואת איש בשת בן שאול, שהעבירהו אבנר מחנים וימלכהו אל הגלעד ואל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימין, הקהו אל החומש רכב ובענה בני רמון הבארתי כחם היום, והוא שוכב בארמונו העזוב את משכב הצהרים, ותעבור המלוכה לדוד ולביתו כלה. עוד נשאר ליהונתן בן שאול, אשר כרת ברית את דוד עוד בחיי אביו, בן נכה רגלים; בן חמש שנים היה הבן הזה, בבא שמועת מות שאול ויהונתן מיזרעאל, ותשאהו אמנתו ותגם, ויהי בחפזה לגוס ויפול ויפסח, ושמו מפיבושת.

ויאמר דוד לעשות חסד עם הנער, בישבו על כסאו ושלום לו מסביב. וישלח ויקחהו מבית מכיר בן שמואל בלי דבר, ויהי מאוכלי לחם העצבים על שלחנו תמיד; ואת ציבא עבד שאול, איש רע מעללים ובלבבו חודש רעה, העמיד לעבוד לו למפיבשת עוד את שארית האדמה שנשארה לבית שאול לנחלה.

ויהי בברח דוד מאבשלום בנו וקם בן באביו להסב לו המלוכה ויסב לו כל לבות בני ישראל, וישכל ציבא, ויקח צמד חמורים חבושים ועליהם מאתים לחם ומאה צמוקים ומאה קיץ ונבל יין ויביא אותם מנחה למחנה המלך הכורח הרעבה, ויגנב בזה את לב דוד. ויאמר המלך לציבא: ואיה בן אדוניך עתה? ויאמר ציבא: הגה יושב בירושלים, כי אמר היום ישיבו לי בית ישראל את ממלכת אבי. ויאמר דוד לציבא: הגה לך כל אשר למפיבשת. וישתחו ציבא ויאמר: מצאתי חן בעיניך אדוני המלך. נבל בן נבל! וימת אבשלום בשבטי יואב ונשאי כליו בעת נחזק ראשו באלה ויתן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר. והעם, בראותו כי מת משיחם במלחמה, השיבו את דוד, שמלטם מכף פלשתים תמיד, ויבוא שוב ירושלימה.

ומפיבשת בן שאול ירד לקראת המלך, ולא עשה רגליו, ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבם, למן היום נגרש דוד עד בואו בשלום. ויאמר לו דוד: למה לא הלכת עמי להיות עמדי בצר. ויאמר מפיבשת: עבדי רמני, וגם רגל בעבדך אל אדני המלך; ואדני המלך במלאך האלהים כטוב בעיניו יעשה, כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מות לאדני המלך, ומה יש לי עוד צדקה. ויבך חרש. כה נכנע האחרון מבני שאול נכור

* על פי בבלי שכת דף כ"ז.

ישראל לפני מלך שב לכסאו, אמר לשבת עליה בנו. ויאמר דוד למפיבשת: למה תדבר עוד דבריך, אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה. ויאמר מפיבשת: גם את כל ארצי יקח, אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו. ועלו דמעות יורש של בן שאול לפני כסא הכבוד ונעשה רעש בעליונים ובתחתונים. ובת־קול יצאה מן השמים וקראה לדוד: מה תדבר אל בן יהונתן, שהוא וציבא העבד המשחת יחלקו את השדה? חי שמי וחי מלכותי, שרחבעם בנך וירבעם האמרתי יחלקו את המלוכה.

כה נקרעה מלכות שבטי ישראל לשנים.

ב

ה מ ר ד *

ויאהב המלך שלמה את בת פרעה ויבנה לה בית מיוחד. ותרב משאת בת מלך זו מכל המשאות ותקצר בזה גם עבודת בית אלהים. מסתחות הבית היו מונחים תמיד תחת מראשתי המלך, והיה קם בבקר ומוסרם בעצמו להכהנים והלויים; והם היו פותחים את הבית והולכים ומקריבים את התמיד של שחרית. והיו לעת זקנתו, עשו בתדרו כמין פרכת של זהב, וכה נקבעו כוכבים ומזלות, והיו מאירים כבליל; והיה כאשר השכים בבקר, חשב, כי עוד לא בא יום. כה נתאחר קרבן האל יום יום. וירגנו הכהנים והלויים באהליהם.

ואז גר בירושלים איש מהר אפרים, ושמו ירבעם בן נבט: והוא גבור חיל ופקיד על כל בית יוסף. וירא, כי לב העם אינו נטה עוד אחרי מלכו, ויתאזר, ויקבץ אלף איש מבני שבטו וידפוק על דלת בית המלך כי ישן, ולא יכלו על ידו לבוא בית אלהים, ויקרא: עודה למה תישן ותשבית עבודת בית אלהינו? ויחר אף שלמה עליו, ויאמר להוריד דמו שאולה, ויברח מפניו ויתחבא מחמתו. ונביא בירושלים בעת ההיא, ושמו אחיה השילוני, וידו תכון את ירבעם. והיו כי מת שלמה ויאסף אל אבותיו, וכנו אשר ישב על כסאו לא אבה לשמוע לעצת הזקנים ולהטיב דרכו, ויקרעו שבטי ישראל מעל יהודה וימליכו עליהם את ירבעם גבור החיל, שהיה לשלמה לשטן. ויבדל אפרים מעל יהודה עד היום הזה!

ג

ב י ת א ל **

וישר יעקב אל מלאך ויוכל, בכה ויתחנן לו, בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו, והי אלהי הצבאות הי זכרו. והיו בבוא מלכות רוב השבטים לירבעם בן נבט, ודבר אלהים היה אל שמעיה החוזה לדבר אל בית רחבעם בן שלמה ואל בית יהודה ובנימין, כי לא יעלו ולא ילחצו עם אחיהם בני ישראל, כי מאתו נהיה הדבר, אמר ירבעם בלבנו: הנה תשוב הממלכה

* על מי מדרשים שונים. ** עפ"י בבלי סנהדרין דף ק"ב.

לביה דוד, אם יעלה העם הזה כלפנים לעשות זבחים בבית ה' בירושלם ויביא שמה את מעשרותיו ואת מתנותיו. ויועץ ויאמר לחדש את כבוד בית-אל, ויצב שם במה ואלהים והושיב כהנים אשר לא מבני לוי. וינהה העם אל בית-אל להביא שם עולות ושלמים על המזבח; וירבעם גם עשה חג לבני ישראל בבית-אל בחמשה עשר יום בחדש השמיני, ויעל בעצמו על המזבח להקטיר. הוא מלך והוא כהן.

תפשו אלהי ירושלים בבגדו ואמר לו: חזור כך מעבודת העגל, דמות אך חיה אחת מכסאי ובה תטר את כבודי כלי, וברית-אחדות תקום בין מלכות יהודה וישראל, ואני ואתה וכן ישי נמיל כגן עדן. שאל ירבעם את האלהים: ומי ילך בראש? אני או בן ישי? אמר אלהים: לבן ישי הבכורה. השיב ירבעם ואמר: אם בכורתו אתה רוצה, לא אוכל ליטמע בקולך, כי לי ולארצי משפט הבכורה. ולא ענה אתו אלהים דבר ולא הוסיף לדבר עמו; וגם ירבעם לא שב מדרכו.

ד

צדיק ורשע*

ירבעם היה איש כביר הרוח, גדול גם בתורת הסופרים ובחקר עולם. „בתורתו לא היה שום דופי“; וכשהלכו הוא ואתיה רבו לשדה, „חידשו דברים, שלא שמעה אוזן מעולם“, ב„מעשה מרכבה“ ודברי שדי.

קמרו מלאכי השרת לפני אלהים, באו ואמרו לפניו: רבן העולמים! אדם, שהוא עתיד להעמיד שני עגלים, את האחד בן ואת האחר בכית אל, וזנו בני ישראל אחריהם להקטיר ולזבוח לפניהם, תחת להקטיר על מזבחך, בו בחרת, לו אתה מגלה ספר יצירת עולמך ותראהו חקי נצח? השיב אלהים ואמר להם: עכשיו, אם רשע הוא אם צדיק ואם מצאתם בכל בית ישראל מדן ועד באר שבע חכם לב ונבון רוח כמהו. אמרו לו המלאכים: היום בודאי צדיק הוא, ומי יתן והיה לב שאר עבדיך כלבבו. קם אלהים מכסאו ויאמר להם: דעו לכם יושבי מעלה, איני דן שום בריה בעולמי, אלא לפי שעתה. וילכו המלאכים אחד אחד ויאמרו: יום ליום לא יביע אמר.

אחרים יאמרו, להפך היה הדבר.

ריתו של ירבעם היה עולה לפני אלהים ובקש לסלקו מן העולם ולקחתו אליו בעודנו נער. נגשו מלאכי עליון ואמרו לפניו: דיין האמת! אם עכשיו הוא צדיק ומצאת את לבבו נאמן לפניך, כשיגדל ויוסף חכמה ודעת, איך יעבדך אז אותך. אמר להם שדי: לא כאשר תחשבו יהיה עמדו, וגלוי וידוע לפני, שכאשר אושיבו על כסא המלכות ונתתי בידו עשרת שבטי, יסיר את לבם מאחרי. השיבו המלאכים ואמרו: ארון עליונים ותחתונים, דבר שלפניך גלוי, לנו ולכל באי עולם מי גלוי? ואם תעשה את הדבר הזה לקחתו היום ממשפחתו ומבית אביו ויאמרו בני האדם, כי אתה תמית צדיק ואין שטר לאדם למעללו. השיב להם ארונם ומלכם: מאחר שרצונכם שלא ימות, אני מניחו.

* עפי' בבלי סנהדרין שם, מדרש תהלים חזתי חדש.

ויהי ירבעם וימלוך ויעמיד את עגלי הזהב לעשותם לאלהים, ויהטיא את העם במעלליו; והנה ה"שפע" שבא ממנו בנעוריו ליושבי מרום, נהפך ל"זוהמא". ויאמר ה' למלאכיו: האם לא טוב היה, כי מת גער במהרת נפשו, ומטטרון היה לומד עמו. מיד הצדיקו את מחשבת הבורא וקראו ואמרו: צדיק אתה ה'!

ממלכות השבטים

א

אליהו*

שלשה מפתחות ביד אלהים מעלה, ואינו מוסרם לשליח מדרי מטה אלא לעתים רחוקות, ואלה הם: מפתח של גשמים, מפתח של חיה ומפתח של תחית המתים. ויהי כי מלך אחאב בן עמרי בשטרון ויכעים את ה' יותר מכל המלכים אשר היו לפניו, ויקנא אליהו התשבי מתשבי גלעד את קנאת ה' אלהים צבאות ויעמד לפני אחאב ויאמר: חי ה', אם יהיו השנים האלה טל ומטר, והיו שמיך על ראשך נחשת, והאדמה אשר תחתיך ברזל, ואסס כל יכול וזרע בארץ. ויצא מעל פניו ויתחנן לה' אלהיו: אנא ה' מסור לי את המפתח של גשמים. ויתנו בידו ויעצרו השמים ויבאו ימי חום גדול; יבשו כל הנחלים ואפסו כל המים, והרעב חזק בישראל, ויצעקו כלם ללחם ולמים. ואלהו נסתר ימים רבים בנחל כרית, אשר על פני הירדן, וילך אחר זה לצרפת, אשר בצידון, וישב אצל אשה אלמנה, אשר כלכלה אותו בהמעט אשר בידה; ותהי הברכה בכדה ובצפחתה, לבלי יחסר אצלה כל הימים מאומה.

ויחל בן האשה הזאת חלי גדול, והוא יחיד לה. ותאמר אל אליהו: מה לך איש אלהים, כי באת אלי להזכיר את עוני. ויקחהו מחיקה ויעלהו לעליתו וישכיבהו על מפתח ויתפלל לה', כי יקים את הילד וישיב לו נפשו, וימסור לו גם את המפתח של תחית המתים, ויאמר ה' אליו: מן שלשה המפתחות אשר בידי כבר לקחת את האחד, והיה אם אתן לך עוד את השני, ונמצא רב בידך בן אדם מאשר בידי. וישב אליהו לה' את מפתח הגשמים ויקח מידו את זה של תחית המתים. ותשב נפש הילד אליו, וישארו למטה וימסרהו לאמו השקחה.

ויבט דרך ים, וירא והנה עב קסנה עולה, והיא תולכת וגדולה, והנה התקדרו השמים בעבים גדולים והי גשם גדול נישק את הארץ.

ב

הפר המנכר**

יהי כי התגושש אלהים צבאות בורא השמים והארץ עם אלהי הבעלים אשר בארץ.

* עפ"י בבלי תענית דף ב', סנהדרין דף קי"ג ומדרש הנזלים ע"ח ד'.

** עפ"י תנחומא סעפי סימן ח' ומדרש במדבר רבה פ"ג פ"א.

ואליהו נביאו קנא את קנאתו וקרא את הקריאה לאלהי האמת, והעם פוסח על שתי הסעפים, ולא ידעו אם ה' ממעל הוא אלהים באמת כי ילכו אחריו, או אך הבעל הוא המנהיג. ויאמר התשבי: אם כה הדבר ואמרתם, גם זה הוא אלהים ועבדנו לו, יתנו לנו מעדר המלך שנים פרים, ויבחרו להם כהני הבעל ויודעי דרכיו את הפר האחד ויעקרו אותו ויקריבוהו על מזבחו ואש לא ישימו, ואני נביא אלהי אעשה את הפר השני כמוהם ונתתיו על העצים על מזבת ה' ההרוס, ואש לא אשים; וקראו הכהנים בשם הבעל ואני אקרא בשם ה', והיה האלהים אשר יענה באש ויאכל את הקרבן הנקרב כליל, הוא האלהים האמתי, ולו נכרות ברית לעבדו כולנו כאיש אחד. ויען כל העם ויאמרו: טוב הדבר אשר דבר אליהו.

ויתאספו הכהנים ובני העם וכל נשיאי המטות ושרי איזבל ויעמידו ברחובות קריה שנים פרים תאומים, שנולדו מאם אחת ונגדלו כל הימים על אבוס אחד. אמיצייכת היו הפרים, עורם אדמדם, השער חלק והקרנים מבריקות, בקרני הפר שהקריב אדם הראשון על המזבח. וישילו על הפרים האחים גורלות, "גורל אחד לשמים ואחד לשם הבעל"; והפר, שעלה בגורל אליהו נמשך תכף ברצון אחריו ויקשקש בזנבו, רק הפר השני מחלק הבעל עומד על מקומו מבלי לזוז. לשוא עמלו ארבע מאות כהני הבעל ואחיהם כהני האשרה במספר כזה להניע אותו; הוא עומד נעוץ כאל מטילי ברזל שקועים בתהום ומביש בהם בזעם. נגש אליהו אל הפר המתעקש ויאמר לו: הלא גורלך יצוה עליך ללכת עם אלה, ולמה תמאן? פתח הפר את פיו וידבר את אליהו לעיני כל העם ויאמר: אליהו, אליהו, אני וחברי מרחם אחד יצאנו, במרעה אחד גדלנו ומאבוס אחד אבלנו, חלק כחלק חלקנו את חיינו כל הימים, לא הוספתני אני עליו ולא גרע הוא ממני; והנה היום עלה אחי בחלקו של מקום ושמו של אלהים הגדול יתקדש על ידו, ואני עליתי אך בחלקו של הבעל ואכעיס את בוראי. ויבהל העם כדבר הפר ולאנסו באלה. התקרב שוב אליהו אליו ויאמר: פר, פר, אמנם כנים דבריך, בכל זאת אל תירא ולך עמהם ואל ימצאו משרתים הללו לי עלילה, כי לא נעשה את אשר אמרתי לנסות גם את גורל האלהים; ואני מבטיחך, כשם ששמו של בורא עולם יתקדש על ידי אחיך ההולך עמדי, כן גם יתקדש על ידיך, כי אלה שלא יענו אותך באש ולא יאכלו את בשרך, הלא על פניהם יכזבו. אמר הפר אל אליהו: כזאת וכזאת תדבר אלי, חי אלהים, שעשה אותי ואת אחי ואת כל הנצבים בזה, שאיני זו מכאן עד שתמסרני אתה בעצמך בידך, אך מידך אבוא אליהם. מיד אחזו אליהו בקרניו וימסרו בידי כהני הבעל וכהני האשרה גם יחד. וינתם השור ותרעש האדמה לנעו.

ב

אלישע*

ואלישע בן שפט היה חריש אדמתו, וירא את אליהו איש האלהים עובר לדרכו, ויעזוב את הבקר וידבק בו ולא הגיחהו עוד וישרתהו. ויהי בהעלות ה' את אליהו במערה השמים

* על פי מכלתא יתרו.

ותנח רוח אליהו על אלישע. ויתלקטו אליו כל בני הגביאים ויהי להם לראש וישב ביריתו עיר החמרים.

ויבאו אנשי העיר אל אלישע ויאמרו אליו: הנה מושב העיר טוב, כאשר תחזינה עיניך, אבל המים שלנו רעים ומרים וכל איש אשר ישתה מהם ימות. ויאמר להם: התיצבו וראו את ישועת ה', ויאמר: קחו לי צלחית חדשה ושיטו בה מלח, ויביאו לו צלחית מלח; ויגש וישלך את המלח במוצא המים ויאמר: כה אמר ה', רפאתי למים האלה, לא יהיה משם עוד מות ומשכלת, שתו וחיו. וירפאו המים והיו משיבים נפש, והיו כמי מרה במדבר, שנמתקו בהשליך בהם משה עץ. וידעו כל העם, כי גם אלישע איש אלהים הוא ושה' יפליא על ידו לעשות. בני אדם ממתיקים את המר במתוק, והאלהים רפא את המר במר. מי כמוך באלים!

ג

גחזי*

ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדניו, והוא גבור חיל ונשא פנים, וילקה בצרעת וירחץ באמנה ובפרפר, נהרות דמשק, ולא נרפא, ויצר למלך מאד עליו, וישמע הדבר, כי יש נביא בשטרון, רופא חולים ומפליא לעשות, וישלח אותו מלך ארם עם ספר אל מלך ישראל לאמר: כבוא הספר הזה אליך על יד עבדי נעמן וצוית על הנביא אשר ישרתך לאספו מצרעתו. והיו כבואו וישלחהו המלך אל אלישע. ויצו עליו אלישע לרחץ שבע פעמים בירדן, וירד ויטבל וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר. וישב אל איש אלהים ויאמר: הנה ידעתי, כי אין אלהים בכל הארץ כאלהי ישראל; ועתה קח נא ברכה מאת עבדך. וימאן אלישע לקחת מאתו, לבל יאמר, כי בשכר הוא עושה מעשהו, ויפרד מאתו נעמן בשלום.

ולאלישע משרת, ושמו גחזי, והוא איש אוהב כסף, ויצר לו על אדניו, כי לא לקח מאת נעמן מאומה, וירץ אחריו ויקח מאתו ככרים כסף ושתי חליפות בגדים. וידע הדבר לאלישע ויקללו, כי תבא עליו צרעת נעמן וידחפהו בשתי ידיו. וירא ה' ולא הוסיב בעיניו. ועל אותו דבר חלה אלישע.

ד

שלום בן תקוה**

ויהי איש בימי ממלכת ישראל, ושמו שלום בן תקוה, והוא איש מראשי ירושלים ושוועיה. והוא היה עושה צדקות והרבה חסד, מפתו נתן לדל, ואת עניים הלביש, וביותר דאג למים לעוזרים ושבים, כדי שלא יאמר אדם, לא אמצא מים די ספוקי. מלבד בארות המים אשר חפר, היה לוקח יום יום חמת מים על שכמו, והיה יושב בשער העיר; וכשראה אדם בא מן הדרך, היה משקה אותו ומשיב גפשו, וגם לגמליו השקה. לא היה

* עסיי גבלי סנהדין דף קיו. ** עסיי מדרש. מובא בילקוט שמעוני מלכים.

איש טוב לאדם ולכל בריה יותר ממנו. אף אשתו כשרה היתה ורבה בנשים, הלא היא חלדה הנביאה, שהיו באים אליה לשאול בדבר אלהים. ויהי היום ויחלה שלום את חליו, אשר ימות בו, וימת. ויבואו רבים מישראל לספור לשלום ולבכותו ולגמול עמו את החסד האחרון. ויהי בנשואם את ארונו, והנה אויב גדול פרץ פתאום מחוץ לשער העיר, ויפתחו מאד, כי לא היה כל כלי נשק אתם בלוחם את המת, וימהרו ויניחו את ארונו על יד קבר אלישע הנביא ואיש המופת. ויגעו עצמות שלום בעצמות אלישע, ויהי ויקם על רגליו, ויהי עוד רבות בשנים ויולד שלום את הנמאל. ויוסף לעשות צדקה ולהשקות כל צמא בדרך.

ח

חסד אויב*

ומלחמה בין בית יהודה ובין בית ישראל כל הימים, ריב אחים. וימת יוחם בן עזיהו, שכבר בימיו החל ה' לשלוח ביהודה את רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו, וימלוך תחתיו אחז בנו ביהודה. בן עשרים שנה היה במלכו, ויעש הרע בעיני ה', ויזבח ויקטר לשעירים תחת כל עץ רענן. גם בניא בן הנם הקטיר ואת בנו העביר באש למלך כחלכות הגוים וירבה לפשוע. ויתנהו ה' ביד רצין, ויך בו ובעמו מכה רבה. ואחריו בא מלך ישראל ועמו זכרי נבור אפרים, שלפניו אין עומד. ויצר עליו, ויתץ חומותיו, ויהרוג כל בחוריו, ויזנב את הנחשלים, וישבו מבית יהודה אחיהם שבי רב; וגם שלל רב בזו מהם ויבואו הכל לשמרון עיר הבירה בתרועת נצחון ויצינו את השביה ואת הבזה לפני השרים ולפני הקהל. ההמון חוגג, ואלוסי ירושלים ובני יהודה עומדים יחפים, ואך כתנתם לבשרם ופניהם חפרו, מר להם!

ויקמו אנשים מראשי בני אפרים ויאמרו אל אנשי החיל ואל הקהל: האם את בני יהודה וירושלים אחינו ובשרנו, ולפנים גבורים כמונו, אתם אומרים לכבוש לעבדים ולשפחות לכם? הלא תאשמו לה' אלהיכם! ועתה שמעונו והשיבו ליהודה את השביה אשר שבתם ולא יהיה חרון אף ה' עליכם. ועמהם נביא בדבר הזה ועודד שמו ויקרא להם: רחמו את אחיכם ואל תקשו את לבכם. ותנח רוח סליחה על כל העם, ויקמו וילבשו מערומי השכנים וינעילו ויאכילום וישקום ויטבום. ויקראו להם דוד וינהלום בחמדים לכל כושל, ויביאום ירחו עיר התמרים אצל אחיהם הנותרים. ויבכו כלם מרוב שמחה. ולא היה כחזון הזה לחנינה ולחסד בין כל המלחמות ושביית-אויב, אשר קרו עד הימים ההם; ועל זה נאמר: הבן יקיר לי אפרים, כי רחם ירחם.

ו

אחרית עם**

ויהי באחרית ימי פקח בא תגלת פלאסר מלך אשור לארץ השבטים ויחל לעשות

* מספורי דברי הימים. ** מחזון המקרא וספר הזכרונות לשמרונים.

בה שמות, הוא לקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת קדש ואת חצור ואת הגלעד ואת הגלילה כל ארץ נפתלי. ויגל את העם היושב בו אשורה. גלות הראשונה החלה וגבורי יוסף ואפרים הלכו שני ביד צר ונתקו מעל אדמת הברית.

ויקשר הושע בן אלה קשר על סקה בן רמליהו ויכהו וימיתהו וימלך תחתיו בשארית ישראל; ולא ידע לבסס את הריסת העם ויתנהו ה' ביד שלמנאסר מלך אשור. ויעל שטרון ויצר עליה שלש שנים, וילכוד את עיר הרעננה הזו ויגל את ישראל אשורה וישב אותם בחלח ובחבור גהר גוזן וערי מדי. ולא קמו מקוננים לשבטי יה לתאר בשרד את גלות הגוי החזק הזה וגדל הלב.

ואלה שמות הנשיאים, אשר הגלו עם הכהן הגדול עקביה אשורה, הנשואים משבט אפרים ומשבט מנשה, מבני יוסף הצדיק, אשר אהבו ישראל מכל אחיו. מבני אפרים: יוסף סמור וחרפיה ושלם וזרונד ועוד; מבני מנשה סרבה וסר מן משפחת המכירי וסוף בן שרד ממשפחת הגלעדי ועוד. אלה נשיאי שבט יוסף בימים ההם. ואלה גם חדרשו מסורת האבות על אדמת נבר ויפעו רגלי נחם ואמון בשארית השבטים בארץ לא ידעו.

מעבר לגבול.

א

חירם*

וחירם מלך צור מלך גדול ועצום, ויהי הכסף בארצו כאבנים; וכל בני עמו משכילים במלאכת מחשבת ובמעשה חרש. ויצא שם ארצו בכל הארצות.

ויגבה לב חירם מאד ויאמר להדמות לעליון, ויעש ארבעה עמודי ברזל חזקים וגבוהים עד לבלי שיעור ויעמידם בים, ויעש עליהם תקרה ממעל כעין רקיע מעשה זכוכית, ובו עשה דמות חמה ולבנה וכוכבים. ויבנה עליו רקיע שני, ועליו עוד שלישי, וסילון של מים מפריש בין הרקיע השני להשלישי. ומעל הרקיע השלישי עשה רקיע רביעי; ועל הרביעי הוסיף את החמישי. וישם שם אבנים מתגלגלות כעין רעמים. ויעש גם רקיע ששי, ועליו מעשי זיקים; ועל הרקיע העליון השביעי עשה כסא רם ונשא, ואופנים לו וחיות לו וכרבים לו, שם ישב ואמר: „מי ידמה לי ומי ישוה לי“.

ויאמר ה': אתה אמרת השמים אשים כסאי, ועתה לארץ תרד. וישליכהו מטה, ויבא מלך עז ויקח מאתו גם כסאו מתחת.

ב

כנו בכורו**

ומלך מואב היה נקד ונתן לישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר. ויהי

* עפ"י בית המדרש חדר ח'. ** עפ"י סדר אליהו רבה, פסיקתא ותגומא.

במות אחאב בן עמרי מלך ישראל וישע מואב ולא חפץ להיות עוד למס לישראל. ויתחבר יהורם בן אחאב, שישב על כסאו אחריו, את יהושפט מלך יהודה ועם מלך אדום ויצורו על מואב, ויסתמו כל מעין מוב, וגם כל עץ טוב הפילו, שלא כתורה. וירא מישע מלך מואב, כי חזקה ממנו המלחמה, וישלח ויקרא לכל חרשטיו ויאמר להם: הגידו לי במה כחו של ישראל, עם לא עז, להתגבר עלי בכל פעם, ובמה יתרצה לאלהיו? ויענו החרשטים אותו: אב זקן היה להם, ושמו אברהם, ולו בן יחיד אשר אהב ושמו יצחק, ולא חשך אותו מה' וילך להקריבו על ההר, וישבע לו ה' לזכור את החסד הזה לבניו כל הימים. ויאמר להם המלך: אתם תראו כי אנדל לעשות מאברהם אביהם. ויגש לאלהים ויאמר: רבוץ העולמים! אברהם אלהיך העלה את בנו על המזבח והקריב איל חליפתו; אבל אני אשחוט לפניך את בני כליל, וכל אשר תאמר לעבדך אעשה. ויקח את בנו בכורו אשר ימלך תחתיו, ויעלה עלה על החמה לה'. ונעשה רעש בפמליא של מעלה, ו"אותה שעה ירדו ישראל ממדרגה עליונה למדרגה תחתונה". אמרו לולי זכות צדיקי הדור אז, היו בני ישראל נופלים; ויהי קצף על ישראל ויסורו מעליו.

ג

סנחריב*

ויהי בימי חזקיה בן אחז מלך יהודה ויעל סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתריבן. ויכבש מחוזות רבים ויצר על ירושלים עם מחנה רב וגדול. אורך מחנהו היה ארבע מאות פרסה, רוחב צואר סוסיו ארבעים פרסה, מספר כל מחנהו מאתים וששים רבוא. וישלח מלאכים וינאצו את מלך יהודה ואת אלהי ירושלים. וירא ה' ויתאנק וישלח מלאכו בלילה, ויך במחנהו מאה ושמונים וחמשה אלף וכל גבור חיל ונגיד נכחדו; וישכימו בבקר, והנה כלם פגרים מתים. כי היתה בהם יד ה', כבליל מכת בכורות במצרים. וישב סנחריב כבושת פנים לארצו, ולא קם בו עוד רוח. ויהי בשונו וימצא קרש אחד מקרשי התבה, אשר עשה נח בימי המבול, ויאמר: הנה בידי שארית, מאשר הציל אבייכל את העמים מכליון נצח; אביא את זה בית-מקדשי, ואעש ממנו תבנית, ולפניו אשתחוה; והיה אם יהיה האלהים הזה עמדי, ואשוב לכבוש את אויבי במקדם, והקרבתו לפניו את שני בני ביום אחד. והעליתי אותם עלות. ויספר אחד משועריו לבניו את נדרו. הוא בא בית אלהיו להשתחוה, והקרש בידו, ויקומו אלה ויכוהו, וימת בידי יוצאי תלציו ותשבר ממלכתו לרסיסים.

ד

רעה תחת טובה**

ולסנחריב מלך אשור היה סופר ומזכיר, ושמו אחיקר, והיו לו נכסים רבים ועושר רב, אבל בן לא היה לו להורישו את עשרו אחריו, אם גם ששים נשים היו לו. ויבר מזבח קטרת גדול וידור נדר לאלהיו, כי אם יחננו יחננו בבן יורש אשר יבא אחריו, יסור

* עפ"י בבלי סנהדרין דף צ"ו. ** עפ"י העתקה עברית מאתחיקר תחכס" מאת יוסף מזל.

רוב הוננו לכהנים ולכמות; וישמע קול מדבר אליו: בן לא יהיה לך, אך הנה בן נולד לאחותך, ואותו קח לך לבן וגדלתו וקראת את שמו נדן. ויעש אחיקר כן, ויקח אליו את בן-אחותו מערש אמו ויתנהו לשמנה אומנות, וישכיבהו על גו כבשים ויאכיל אותו דבש וחלב. ויהי בגדלו וילבישהו בגדי שש וארגמן, וישכר לו עבדים לשרתהו תמיד ויחנך אותו כבן מלכים בכל חכמה ודעת. ויהי כאשר שאלו המלך לאמור: מי זה יהיה לי למזכיר וסופר, בעת תשכב עם אבותיך? כי כבר זקן האיש אחיקר. ענה הוא ויאמר: יחי המלך, הן בן אחותי אשר אתי ושמו נדן, והוא ימלא את מקומי, כי בחנתי את לבו ואדע את דרכיו. ונדן כחש לו, ובאמת לא הלך בדרכיו; ויהי בראותו, כי כבר נס ליחו של אומנו ורודו, ויחל להתנהג בגאווה את העבדים והשפחות, ויכעס על כל דבר קל, שעברו עליו; וגם החל לפזר הרבה ממון ללא צורך, ותתמכר נפשו לתענוגים עם מרעים רעים. ויוכיחהו אחיקר על פניו וידבר אתו קשות. ויחר לנדן הדבר, ויאמר להגם בדודו בדברי עלילת חרש. כי נתן ידו את בוגדי המלך, ומבקש למכור את כל הארץ לאויב. ויקצוף המלך על אחיקר ויגזר מיתה על עבדו הנאמן, עד שלכסוף נתגלה עון בן-אחותו. אחיקר הצדיק נתלץ מן המצר, ונדן ירד בעונו ביגון שאלה.

נביא ועם

א

יונה*

ויהי בברוח יונה בן אֶמְתִּי מלפני ה' באניה, וימאן ללכת בדבריו אל נינה העיר הגדולה להגיד להם פשעם. ויקם נחשול בים ויסער בזעמו. ואת יונה אנשים מכל שבעים לשון, ויחתרו כולם להשיב את האניה אל היבשה ולא יכלו, ויקראו לאלהים אשר הובילו אתם ולא עט אותם. — ויפילו גרלות בשל מי הרעה? ויסול הגרל על יונה ויודה ויאמר: בשלי הסער, שאוני והסילני אל הים וישתוק. ויעשו מלויו כן ויעמד הים מזעפו. ויהי בנפול יונה המיטה, וימן ה' דג גדול ויבא ויבלע אותו, ושם לו במעיו בית, שמתונה היה לכך מששת ימי בראשית; ומרגלית אחת תלויה במעים, והיא היתה מאירה ליונה כשמש בצהרים, והיה רואה כל מה שבים וכל מה שבתהומות. אור זרוע לצדיק! ויראהו הדג יס־סוף, שעברו ישראל בתוכו; הראהו עמודי-ארץ ומכוניה, הראהו אבן-שתיה הקבועה בתהומות תחת היכל ה'. ויאמר לו הדג ליונה: הרי אתה עומד עתה תחת היכל המלך, התפלל לו והרי אתה נענה. ויחל יונה אל ה' ממעי הדגה ויאמר: ה' ממית ומחיה, החיני והוציאני לאויר העולם וגדרי אשלם. ויאמר ה' להדג: שלח את עבדי חפשי. ויפתח את פיו ויקיאהו אל היבשה. ראו המלחים את כל האותות והמופתים, אשר עשה ה' ליונה, עמדו והשליכו את אלהיהם בים, חזרו ליפו, עלו לירושלים ויזבחו זבח לאלהי ישראל.

* עמ"י פד"א פרק עשירי ומדרש יונת.

3

השנים*

אנשי נינוה כותבים כתבי עמל, גזלים ומרבים חמס ונתעבים בכל מיני תעוב; לא היה רשע בעולם, שלא עשו ולא נגאלו בו, וירבו סרה המה ומלכם, המה וחוריהם, ולא ידעו נחם.

וישלח להם אלהים צבאות את יונה בן אמתי לדבר תוכחה באזניהם וליפרם בסיו על חטאתיהם ורוע מעלליהם. ונינוה עיר גדולה ורבה מהלך ארבעים יום ארכה ורחבה. והיו בה שנים-עשר שווקים, ובכל שוק ושוק היו שנים-עשר אלף בני-אדם עוסקים בסחרי הארץ ובכל פרי העמים. היו בכל שוק ושוק שוב שנים עשר רחובות, בכל רחוב ורחוב שנים-עשר מבואות, בכל מבוא שנים-עשר חצרות, בכל חצר שנים-עשר בתים, ובכל בית ישבו שנים-עשר גבורים, ולכל אחד מהם שנים-עשר בנים. והיה יונה מכריז בשוק שוק וקורא בקול גדול: שובו שובו אל ה' אלהי השמים והארץ, כי אם לא תעשו כדבר הזה, בעוד ארבעים יום הנה נינוה נהפכת כסדום ועמורה בימי אברהם העברי; וגשמע קולו בכל בית ובית ובכל חדר וחדר. ויאמר העם: אלהי-אמת קורא לנו על יד נביאו, נלכה וגשובה ונשיב מעשינו, כל עוד לא ישפך חמתו כולו עלינו. גם אסנפר מלך נינוה התעורר לקריאה זו, עמד מכסאו, הסיר הכתר מעל ראשו והניח אפר מקלה על מצחו ונתפלש באפר. צום וימית-ענית לכל בני העם למגדול ועד קטן! והתכסו שקים האדם והכהמה ויקראו אל אלהים בחזקה וישבו מדרכם. היו לבנים של גזל בפלטין המלך, סתרו הפלטין והחזירו הלבנים לבעליהם. פשפשו כל אדם וכל נפש במעשיו, וצרת הרוח כי היתה גדולה, "הגביהו יונקיר-שדים כלפי מעלה" ואמרו לפני אל הרוחות בבכי ובתחנונים: עשה בשביל אלו שלא חטאו.

כיון שראה אלהים באנשי נינוה, כי שבו כך אליו, נח מכעסו, נחם על הרעה אשר דבר לעשות להם, עמד מכסא-דין וישב על כסא-רחמים ונתרצה ואמר סלחתי. ונתמלא כל העולם סליחה ומחילה ויבא מנוח בהבריאה.

* עפ"י מדרש יונה, ולקום שמעוני ליונה ועוד.

ממועד הירידה והתורבן

א עבודת המלך*

בכל מגרשי ירושלים מעמידים על יד מקדש האל עוד מזבחות לבעל, בונים כמות, נוטעים אשרות ועובדים לכל צבא השמים, אשר אמר אלהים: לא תשתחוה להם. ביותר מרבים החוזים והסגנים להקטיר ולהקריב למלך, אל האש, שלו מזבח גדול בתפת ירושלים, אשר מיטין להר המשחית, הוא גיא בן הנם. והמלך הוא עגל נחשת קלל, כמראה העגל אשר אותו עבדו בני ישראל, כראותם כי בשש משה לרדת מן ההר, ושאותו קראו גם שבטי ישראל בשם אלהי ישראל, המוציאם מארץ מצרים.

ופסל העגל הוא עומד על שתי רגליו האחרונות, ושתי רגליו ממעל הוא פושט כידים לפניו, שבע קרנים חלולות יוצאות ממצחו, וגופו הוא כולו חלול. מתחתיתו מסיקים אותו תמיד בעצים, וענן העשן עולה דרך הקרנים למעלה. ושבעה מזבחות מסביבו, כהן כהן למזבח, וכולם לבושים אפד של ארגמן אדום, שריון של זהב נוצץ על ראשיהם. ובאו המקריבים מכל עבר; וכל אחד ואחד לפי קרבנו הוא נכנס: מקריבי העוף יעלו את קרבנם על המזבח הראשון; מביאי הצאן מקריבים על השני; הכבשים על השלישי; העגלים על הרביעי; הפרים על החמישי, ומגדבי השורים על השישי. ומי אשר הביא את בנו קודש לעגל, היו מעמידין אותו, לפני המזבח השביעי, ובאים פרחי כהונה ומגלחין את הנער, ומשליכין את שערו אל האח, רוחצים ומטהרים אותו ומלבישים אותו כתונת בד. ובאים קרובי הנער ומרימים אותו ונושקים אותו ומוסרים אותו בידי אמו; אמו נושקת אותו על פיו ונתנת אותו להאב; והאב נושקו ונתנו שוב להכהן הגדול. והתחילו התופים והמצלתיים להקיש ולצלצל, והאש כפסל העגל כוערת, עד שידיו אדומות. והרים הכהן את הנער תנופה והניחו על ידיו הבוערות של העגל. ונתנים הלויים בשיר קולם. המצלתיים רועשים והומים, התופים מרעימים; וכל העם העומדים מסביב קוראים בקול: הגה יערב לך! יערב לך! יבוסם לך! וירא אלהי ישראל בכעס את קרבנם ויאמר: לא אוסיף עוד שאת להעם הזה.

ב דמו של זכריה*

ועתליה אם אחזיהו, כי ראתה כי מת בנה ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה ותאמר

* עפ"י קטע ילמדנו, מובא בילקוט ירמיה סומן רע"ז. ** עפ"י בבלי גיטין ומדרשים.

לעקוד כל ניר לבית-דוד. ותקח בימי הדמים האלה יהושבע בת המלך יורם אחות אחזיהו את הנער יואש בן אחזיה ותגנב אותו מתוך בני המלך הקטנות ותסתור אותו ואת מנקתו בית ה' שש שנים, ועתליה מלכת על הארץ.

ויקם לנגדה יהוידע הכהן ויקשר קשר עם שרי המאות לכרי ולרצים וימיתו את עתליה בחרב בית-מלך, ויוציא את בן המלך ממחבאו ויתן עליו את הנגד ואת העדות וימליכו אותו וימשחורו, ויכו כף ויקראו יחי המלך.

ביום הזה ברח גם יהוידע ברית בין ה' ובין המלך ובין העם להיות לעם לה' ולשמור את חקי תורתו ולפקוד אך את ביתו. וישב יואש על כסא המלכים, והעיר שקמה מחמם.

ויחדש יהוידע את דברי הברית, ויתנו קול ביהודה ובירושלם להביא לה' משאת משה עבד האלהים על ישראל במדבר, ויעש העם כן ותהיה המשא רבה, ויעמידו את בית האלהים על מתכנתו ויבססוהו; ויהיו מעלים עלות בבית ה' תמיד כל ימי יהוידע.

ויהי במות יהוידע מסדש דברי הברית קמו השרים והחורים ועמם כל בני העם לעזוב משכן האלהים והקרבנים וילכו ויעבדו את האשרים ואת העצבים. ורוח אלהים לבשה את זכריה בן יהוידע ויעמד מעל לעם ויקרא: כה אמר אל הברית, למה אתם עוזבים את תורתו ואת ביתו ואתם הולכים להשתחות לאלילים, שלא יניע עליכם, כי תעזבו. כה עמד והוכיחם יום ויום, ויהי להם למזכיר חסא. ויראו השרים, כי אינו שומע להם לחדול מדבריו לחלל את קדשם, ויקומו נגדו וירגמוהו אבן במצות המלך בחצר בית ה'. הוא מת ומוציא את נשמתו ויקרא בקול גדול: ירא ה' וירדש את דמי מידכם. ובא דם הנביא על רצפת העזרה, והיה רותח ותסם כל הימים מבלי מנת, ויהי לחטאת עם יהודה עד ימי נבוצרדן.

2

ממות נביא אחר*

וימלך חזקיה בן אחז ביהודה ויחזק את בך הבית ובדקי בית ישראל. ויעמד ה' לימינו את החוזה ישעיה בן אמוץ, ויסיף רמות לכל השבטים והמשפחות, ויוכך את לבם ויאמץ את כחם וינצחו גם את אשור, שאסף את כל ממלכת הארץ כאסוף בצים עזובות. ילא היה כנצחון הזה מיום היות ישראל לגוי.

ויחלה חזקיה ויאסף אל אבותיו וימלך מגשה בנו תחתיו, ושם אמו חפצי בה. ויסוד מגשה מדרך אביו וירבה לעשות הרע בעיני ה', וגם דם נקי שפך, ותמלא ירושלים חסא ועון מפה לפה. ויקם כנגדו ישעיה הנביא, ויוכיח אותו ואת עבדיו קשה; וידבר אתו משפטים בשער, ויאמרו יועצי המלך הרעים: אין שוה למלך להגיתו בחיים; ואם יוסיף דבר ובקר מעשינו עוד, יקשר העם קשר. ויבקש מגשה תואנה להמיתו, וימצא עליו עלילה וישפטהו. ראה ישעיה שלא ימלש מידו, נקב את שם-המפורש ונבלע בארנו. ויניח

* עמ"י בבלי יבמות ועוד.

למנשה; וישלח עבדים ויצו לנסר את הארז במגרה. ויהי בהגיע המשור לפיו ותצא נפשו וימת.

ולא אבה ה' סלוח, וישפוך חמתו על עמו.

מהחורבן

א

נבכדנצר*

עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקומו לשים ארץ יהודה. לשמה. נבכדנצר מלך בבל היה; וגם הוא רוכב על ארי, חנין קשור בראשו לאימה ולפחד, ותפל חתו על כל הגוים ועל כל הלשוונות. גם חית השדה נתן לו לעבדו; ובכל ימי מלכותו „לא נמצא שחוק בפי כל בריה“. מי יעמוד נגד מלך עריץ זה, שבט אף ה' ? באיזה עם הניח אבן על אבן ?

ויעל על ירושלים עיר האלהים מראש ודמים מלאה בחטאת כהניה ומלכיה, ויהי לו יהויקים מנצר בית דוד עבד שלש שנים, וישב וימרד בו נבכדנצר, ולא ידע, כי אם כה וכה צפוי הוא ועמו לידי כליון. לחנם הנביאים נבאו, חזרייה קשות דברו, ואין שומע ביהודה, אין זוכר בשארית השבטים את דברי הברית.

ובאו גרודי כשדים וגרודי ארם וגרודי מואב וגרודי בני עמון ויבאו ביהודה להאבידו כדבר ה' אשר דיבר להשחית בחמתו כל אלה. „נחתם גר דינם של ישראל להגלה“, נחתם בטבעת מלכו של עולם.

ב

אחרית מלכים**

ימת יהויקים בחרב נבכדנצר ויקבר קבורת חמור כדבר החזקה; וגלגלתו עז „חזרה ובעבצה“ דורות רבים. וימלוך יהויכין תחתיו, וצל חמות כבר מרתף ככל חוצות ירושלים, ויעש גם יהויכין הרע בעיני ה', ולא ראה בלהות אלהים מסביבו ומאחוריו. ויגל נבכדנצר אתו מבית מלכותו בבלה, ואם המלך ואת נשי המלך ואת כל אילי הארץ; וימלך בירושלים השפלה את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו. וימרד הוא במלך בבל כאחיו ובני אביו; ומיד ה' היתה זאת למתור להביא את הרעה על עם ירושלים ועל יהודה, אשר זנחו את דרכיו וילכו אחרי העצבים. ויעל נבכדנצר על מחלל השבועה ויתפשו חי אותו ואת בניו; וידבר אתו משפט. ויאמר צדקיהו, אמנם חטאתי, אבל הרגני נא ראשונה ואל אראה כמות בני; ובניו אומרים, הרוג אותנו תחלה ולא נראה בדם אבינו. ויצו

* עפ"י בבלי שבת וילקוט שמעוני סוף מלכים.

** עפ"י סדרש ויקרא רבה, בבלי סנהדרין, פסיקתא רבתי ועוד.

נבכדנצר לשחוט את הבנים בפני אביהם; ואחר זה עור את עיני צדקיהו ויאסרהו בנחשתים ויביאהו בבלה.

ג

הנפוצים*

ויקם מלך אחד בין מלכי פרס, הוא נבכדנצר הגדול, ויכבוש את כל העולם ויעש את כל יושבי הארץ לו לעבדים. הוא הסיר את הממלכה גם מכל מלכי כנען ויצר עליהם מכל עבר. ויועצו עם מלך ירושלים ויבואו כבדית יחד לקבל עליהם את עול נבכדנצר, למען לא יכחידם כולם. ויעשו כן. שתיים עשרה שנה עבדו את נבכדנצר ובשלש עשרה טרדו בו. ויחר אף נבכדנצר עליהם, ויקם בשנת ארבע עשר ויעל בחיל גדול על כנען ויפוצץ את שארית הממלכות. ויעל על ירושלים וילכוד את העיר ויפיל בה חללים חללים. ויתפוש גם את המלך ויעור את עינו ויביאהו בית שאן; וישרוף נבכדנצר את כל בתי המלכות ובתי העבודה והמקדשים, אשר בנה שלמה בן דוד, ויעש את העיר תל עולם.

ועל הנשארים יושבי הארץ הכביד המלך הכבוש את עולו: הביא רבים מיושבי ארץ פרס ויושיבם בארץ הזאת במקום מושב בני-ישראל; ואת בני השבטים הוליד גולה ויסורם בכל קצוי ארץ, מן המזרח ועד המערב. וכה נתקיימו דברי התוכחה שכתורה: והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ.

ד

אביקה בן גבייתו**

ויהי בעת עלה מלך בבל, שבט אף ה', הוא וכל חילו, ויחן על ירושלים ויצר עליה, ויתאזר אבוקה בן גבייתו, והוא איש גבור חיל, וידיו כמטילי ברזל, ויעל על החומה, ויעמוד אחד נגד רבבה. וכשהמטירו הכשדים באבנים לנתוץ החומה, היה מקבלן בידיו וברגליו ומשליכן על בני החיל ומפוצץ את ראשם. בכל יום ויום היו שוחטים לו פר, והוא אוכל ושובע, עולה לראש החומה לעמוד נגד האויב העצום; וכשגם העון, נשבה בו הרוח, ונפל מעל החומה, ותבקע כרסו וימת. וירא העם, כי מת גבורם, ויסג לבם ולא יספו עוד עמוד. ויתצו הכשדים חומות ירושלים ויבאו בעיר ויעשו בה סבב רב. ראה ה' והביטה!

ה

ברעב ובאש***

ותבא העיר ירושלים במצור; ויחזק הרעב בעיר, ולא היה לחם לעם הארץ. בנות ציון המענגות, שלא יצאו מפתח ביתן, היו סוכבות בשוקים לבקש אוכל ולא מצאו. קשה היה מנת הרעב, והמבקשות היו אוחזות זו בזו מכשולן כח, ואין מזון ואין מחיה.

* עמ"י פרק כ"ח מן ספר יהושע השמרנוני הערבי, מובא בספר כרמי שומרון.
** עמ"י פסיקתא רבתו כ"ט ל' ואיכה זמא. *** עמ"י פסיקתא רבתו כ"ז וירושלמי תענית פ"ד.

גם אם תחפשו במטמונים. מפני תולשת הרעב, היו מגפפות את העמדים ומתות עליהם בראש כל חוצות. אין מעט ואין מפלט. העיר הזולה גועה ברעב. ומלאכי זעם יורדים בשצף קצף על ההולכים שהלכו תהו באשמת נביאי השקר ובהנייאליל, גותנים רגליהם על חומת העיר ופורצים אותן, קיר נפל אחרי קיר ואבן נתק מאבן. ויבאו השונאים והאויבים ויקבעו בימה שלהם בהר הבית. עם גוגש דן להרג ולשרפה את עם ברית ומחללי הברית; והמלאכים המנתצים מוסיפים לקחת לפידי אש בידיהם לשרוף את היכל ה', ויעלה הלהב ויאדם את כל שמי ירושלים. וכשראו הכהנים והלויים מן השרידים, שידם לא היתה במעל לחלל את הקדש, כי בית ה' היה למאכלת, קטצו כולם עם כגוריהם וחצוצרותיהם בתוך האש וישרפו. ובהולות המקדש, שהיו אורגות בפרכת ובכל בגדי הכהנים, קפצו אחריהם, כדי שלא תפלנה בידי האויבים. שרפות נופות ונשמות פורחות באויר; ולא היו כקרבעות האלה גם בימי עמוד המזבח על תלו. ואין מרחם ואין עונה בצר בנענעם. אומרים: שמונים אלף סרחי כהונה קפצו להם ל, תוך קלתותים של בית המקדש; ומכולם לא נשתייר אלא יהושע בן יהוצדק הכהן-הגדול. ועליו נאמר הלא זה אוד מוצל מאש. . . .*

בני יצאוני*

ויהי בהשרף בית מקדש האל, ונהרגו בניו, וספו ותמו כהניו וידידיו, ישב הקב"ה בכה וקונן כמר נפשו לאמר: בני יצאוני ואינם. אוי לי על ביתי, על אהלי, אוי לי על מחמדי, איכם, איכם, בני הנחמדים? איכם כהני ולויי? איכם אהובי אשר טפחתי ורביתי ואשא אותם על כנפי נשרים עד כה. איכם אדירי? דומה היה האלהים, כביכול, לאדם שהיה לו בן אהוב ומת אחרי חוסתו ואין לו מנתם. ויקמו האבות מקבריהם, כי גדול הכאב. בא אברהם העברי, אפר על ראשו, שק על מתגיו, והוא בוכה וצועק וממרס את זקנו ותולש את שערותו. בא יצחק, בא יעקב, שניהם קרועי בגדים, מקוננים ומופדים לשכר בניהם. — גם רחל מבכה על בניה, קולה ברמה נשמע. ויעמד החוזה המקונן על שפת הירדן ויקרא: בן עמרם, בן עמרם, עמוד וראה צאנך העלובים בידי חיתו סרף! וייקץ וירא את העיר שרוסה ואת הארץ שמוטה ויקרע בגדי הכבוד, שהלבישהו הקב"ה, מעליו, ויקלל את צבא השמים, כי עוד הם מאירים. ויקרא ה' אלהים ביום ההוא לבכי ולמססד!

* עמ"י איכה רבת וזמא.

עוד מהחורבן

א

אם השבעה*

עוד הולך המקונן תפוש ביגונו הולך ותועה וישמע קול קנים והי. וישא עיניו וירא והנה אשה אחת יושבת בראש הר, לבושה שחורים ועטופה שחורים, שערותיה סתודות והיא מקוננת וקוראת: מי ינחמני בעניי? מי ינחמני בעניי? ויקרב אליה החתה ויאמר: מי את בוכיה, אם מבנות האדם את, הגידי לי מה קרך; ואם אך ממלכות הרוחות את, הסתלקי מלפני. ותען העצובה ותאמר: אשה אני ואם לשבעה בנים הייתי, ויהי היום ויצא אביהם למדינת הים ולא שב. עודני בוכיה על פרידתו, והנה בא המגיד ויאמר: נסל הבית על שבעה בניך ונהרגו כולם. כה באתני צרה על צרה ויגן על יגן, איך לא אבכה? ואיך לא אילל? סנה ירמיה ויאמר אליה: האם טובה את מאם ציון, שנכשלו כל בניה ו, היא עשויה מרעות לחיות השדה. ותקם המקוננת ותקרא: אני אמך ציון, אני אם השבעה. וישא ירמיהו את קולו ויבך.

ב

סחר פתאום**

ויהי בהגיע קצה של ירושלים ליתרב, חכותו של ירמיה מגין על העיר ולא יכול מלאך המשתית לנגוע בה. אמר ה': למה יעצור זה את משפטי? ויהיו דבריו אליו לאמר: קום לך לענתות וקח את השדה מאת הנמאל דודך. ויעזוב החוזה את עיר דוד לפני נפילתה כיד צר וילך לבית אביו. ויהי בשובו משם, וספר המקנה כבר נתון בכלי חרש, ויבוא לצופים וירא עשן בית המקדש עולה מרחוק. אמר הנביא בלבו: שמא עשו בני עמי תשובה על רוע מעללם וחזרו להקריב קרבנות בבית האלהים לאלהי ערבות, ועשן זה הוא אך עשן הקמדת. ויאמר: אם כה הדבר אך בשלום אמות. וישא את רגליו וילך הלאה. הוא התקרב לירושלים וירא והנה החומות פרוצות ומבית המקדש, שאליו נהרו כל העמים, לא נשארו אך גדרות גדרות של אננים. ויקרע ירמיהו את שמלותיו והתחיל צוח: פתימני ה' ואַסַּת חזקתני ותוכל.

ויפן וילך וירא והנה שבילים מלאים דם, והארץ מרובצת בדם הרוגיה ונראים בה צערי רגלים של עוללים ויונקים הולכים כשבי; גחן על הארץ ונשקם. היה ירמיה הולך הלך ובכה.

ג

החמישי***

לא נחרב הבית לא בחדש הראשון ולא בחדש השני ולא בשלישי גם לא ברביעי אך בחמישי, הוא ירח אב.

* עפ"י פסיקתא רבתי כ"ז. נדפס ב"העולם" ברלין.

** עפ"י פסיקתא פרק תצ"ל וילקוט ירמיה סימן ש"ו. *** עפ"י תצ"ל פרק כ"ז בית.

בקש אלהים למלא גורדיעו על ביתו ועל עירו בניסן ועמדה זכותו של יצחק. עמד יצחק לפני כסא המשפט ואמר: רבון העולמים! זכור לעקדה שנעקדתי לפניך על הר המדיה ונתן על מזבחך סלה לעלה תחת מזל סלה, העומד ומשמש לפניך בחדש זה. אמר אלהים: אם בן אוציא את דיני באייר, עמדה זכותו של אברהם, הלא עליו נאמר: ואל הבקר רץ אברהם, ובאייר משמש מזל שור, ובא זה תחת זה. וירא אלהים, כי גם בשני לא יכול להפיק זממו ויאמר למלא את עברתו בחדש השלישי, הוא סיון. עמדה זכותו של יעקב, שילדתו אמו עם עשיו אחיו תאומים, ובחדש זה גם משמש מזל תאומים. בקש אלהים הכועס להחריב ביתו ברביעי, ועמדה זכותו של משה. ויבא איש האלהים, אשר דבר עמו פנים אל פנים, ויאמר: רבון כל עולמים ויוצר הכל! הסרמן הזה, שהוא סמל מזל השמש בזה החדש, אינו חי אלא מן המים וגם אני משוני מן המים. עמד אלהים מכסאו ואמר: בארבעה ירחים הללו אמרת, לענוש את בני ובאו בעלי בריתי אלה ועצרו בפני, אקום ואחריב בחדש החמישי, ואז אין עוד מי שיסיים... .

ויעל בחדש החמישי, שמולו אריה, מלך בבל כאריה מסכנו ויחריב את הבית, שנקרא אריאל, זיכה את ישראל, גם הוא מכונה בשם אריאל, על אשר כמלו דבריו של אריאל.

בגולה

א

השבויים*

והנחשלים ושארית עם יהודה, שלא טתו מות גבורים במלחמה, שבו חיל נבכדנצר ויוליכם בבלה. ידיהם כפותות להם מאחוריהם בשלשלאות של ברזל, ערומים המה כבהמות בלי כל כסוי ולבוש, ופניהם חמרמרו מעוני. גם לחם יבש לא ינתן להם, גם מים לשתות. בני יעקב ובני יצחק עוד פחותים מעבדים! מי שמקים גוי הוא גם יפיל גוי.

ויעברו השבויים המעונים על אדמת בני ישמעאל דודיהם, בקשו והתחננו לשריהם והגמונתיהם ויאמרו: הלא אנשים אחים אנו מימי אברהם, רחמו עלינו ותנו לנו מעט אוכל ומשקה להשיב את נפשינו. ויענו אותם הרמאים האלה: את כל אשר לנו לכם נתן, ויוציאו להן פת מלוח מהול בציר; אכלו הרעבים, וצמאו עוד יותר, בקשו לשתות, הושיטו להן שוב נאדות ריקים נפוחים; וכי לא מצאו מים, היו נושנין בשניהם באותן הנאדות ונפלו מתים.

* עפ"י תנחומא יתרו, ירושלמי תענית ואיכה רבתי.

ב

בני בארי*

ויגל יהודה. הצותר מחרב אויב, הלך בשביה בחמת צר, והאויבים מאיצים בהם ומענים אותם קשה, פשטו בגדיהם מעליהם, והולכים המה ערומים, שלשלאות של ברזל ברגליהם ובידיהם. פתם צר ויבש והמים המלוחים משכלים בהם. ראה נבכדנצר, כי בכל זאת עוד בקומה ילכו, מה עשה? צוה להביא נאדות גדולים ולמלא אותם חול ואבנים, וישימום על כתפם, עד שנכסף גבם. ויאעקו לה', וירדו מלאכי השרת ויפרקו את המשא הכבד מעליהם.

כשבאו בגלה, יצאו לקראתם בני בארי ובני מדינת אחרות; ראו את בני יהודה ערומים ועורם צפד עליהם. מיד הפשיטו בגדיהם מעליהם ויכסו את מערוטם וירחמו ויחננו אותם. אף הקב"ה המה לבני בארי חסד ויזכור להם את הצדקה, אשר עשו את שארית עמו.

ג

הפלאי**

לירמיהו הנביא הכהן מענתות נולד בן פלאי לזקונו לשבעה ירחים. ובצאתו מרחם אמו היו לו שנים כלגדול; וכשפשטה לו אמו את שדיה, אמר לה: אמי תני לי מים לשותות ולחם לאכול ואל תפרנסני כקטן, ותתפלא. והוא הגער היה כירמיהו, מה ירמיהו יצא בדיבור, אף הוא יצא בדיבור; ומה הוא בנבואה אף זה בנבואה, אמרה לו אמו: לך ותתחבא, לבל תשלוט בך עין הרע. ותכלכל אותו שנה אחת בחדר לפניו מחדר. ויהי בצאת השנה, בא ואמר לאמו: הוליכני לבית המדרש, כי באה העת שאלמוד את התורה. הביאתו למורה אחד, מבני הכהנים, וילמדו את האלפא-ביתא; ואחר כך את ספר החוקים. ואחר כך בספר המשלים והתכמות, וישכיל ויהי לאחד מן החכמים הגדולים בימים ההם.

ויחכם הבן הפלאי כשלמה; וידע לחשוב בכל מלאכת מחשבת ולספור מספר לכוכבים, וישמעו לקולו כל החיות והעופות, כל הגחשים והעקרבים, וידע לדבר בלשונם. ותשמע חכמתו בכל קצוי העולם, ויקנא בו נבכדנצר מלך בבל, וישלח אחריו רצים להביאו לפניו; ולא יכלו לו, כי סבב אותם בחכמתו, עד שלבסוף בא בעצמו לפני המלך, וידבר את מלך בבל רמות, אתו ואת חכמו וחרטומו, ויתפלאו כולם על חכמת העברי הזה; ועם כל זה לא נשא לעמו בעבורו בעת צרה.

** עפ"י אלמא ביתא דבן סירא

* עפ"י פסיקתא רבתי כ"ח ומדרש תהלים קל"ז.

הרחוקים

א

בני דן*

זיהי בעת נפרד ישראל מעד יהודה, בימי רחבעם בן שלמה וירבעם בן נבט, ומלחמה היתה בין אחים, שמו כל העם עיניהם בבני דן, גבורים ועזי נפש, כי המה יעצרו בשפך הדמים, ולא אבו להשתתף, ויעזבו את הארץ בישובה וילכו לבקש ולתור להם מקום-מנוחה חדש. בקשו לעלות למצרים ולהתישב בתוכה, אמרו להם נשיאיהם, והלא כתוב ולא הוסיפו לראותם עד עולם; בקשו להחריב ארץ אדום ושל עמון ומואב ולהתישב שמה; אמרו הנשיאים, הלא מנע הנביא אותנו מעבור בגבולם. ויקמו וילכו לארץ כוש, ושם נחל פישון; וימצאו את הארץ טובה ושמנה, ובה הרבה ננות ופרדסים. ויתישבו בה ויתחזקו על יושבי הארץ וישיטום למס עובד. והמה התעשרו ויעשו חיל, פרו ורבו ויהי גדולים יותר מכל השבטים.

ב

ראשי המפות**

כשחרב בית מקדשנו וגלו בחורי בני ישראל לבבל, קראו הכשדים לבני משה ולבני דן ולבני זבלון ובני גפתלי ואמרו להם: שירו לנו משיר ציון, געו הם בכביה ויכתו אצבעותיהם בשניהם וענו ואמרו: האצבעות האלה, שהיו מניעין את הגימין בכנורי בית-המקדש, איך נכה ונפרוט בהם בארץ סמאה? איך נשיר שיר ה' על אדמת נבר?
ויבא סער וישם מאפל ביניהם ובין אויביהם וישא אותם ואת כל השביה כל הלילה. וה' הלך לפניהם בעמוד ענן לנחותם הדרך. ויבאו ארץ חוילה ויתאחזו שם ויפרו וירבו ויגדל צאנם ובקרים ויחיו חיי עם חפשי; ונהר סובב את כל ארץ חוילה, והוא סוער ומכה גלים כל ששת ימי השבוע ומשליך אבנים וחול, ולא יוכל כל איש מעבר השני לגשת אליו, וביום השבת הוא נח . . .

וגבורים הם האנשים ההם, אחד מהם יכבוש אלף, וגם קול הקמן בהם כקול ענות נכורה של האריה; וכשהם יוצאים למלחמה קוראים הם: לה' הישועה!
כה יושבים בני השביה באהליהם ומשכנותיהם השלויים בתליפות הדורות.

* עמ"י אלדר הרני.

** עמ"י פסיקתא רבתי פליא ועוד.